

**Міністерство освіти і науки України
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
Навчально-науковий гуманітарний інститут**

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

бакалавр

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ**

Студент: Сера Ольга Павлівна

Освітня програма 231

Соціальна робота

Науковий керівник: Мітіна Світлана Володимирівна,

Канд. психол. наук, доцент

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Київ–2020

АНОТАЦІЯ

Сєра Ольга Павлівна. Соціально-психологічні чинники готовності сучасної молоді до подружнього життя.

У роботі аналізується проблема впливу соціальних та психологічних факторів на готовність молоді до подружнього життя. Під час написання роботи було визначено соціальні та психічні чинники готовності до шлюбу, підбрано комплекс діагностичних методик, емпірично досліджено та проаналізовано вплив соціальних та психологічних чинників на готовність сучасної молоді до подружнього життя.

Ключові слова: чинники готовності, молодь, подружнє життя, шлюб.

SUMMARY

Sira Olga Pavlovna. Socio-psychological factors of readiness of modern youth for married life.

In the work is analyzed the problem of the influence of social and psychological factors on the readiness of young people for married life. During the writing of the work the social and mental factors of readiness for marriage were determined, a set of diagnostic methods was selected, the influence of social and psychological factors on the readiness of modern youth for married life was empirically studied and analyzed.

Key words: factors readiness, young, married life, marriage.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ	8
1.1 Основні підходи до вивченні родинних стосунків	8
1.2 Аналіз поняття шлюб і сім'я, функції та типи сімей	13
1.3 Складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків	23
1.4 Соціологічні чинники готовності молоді до подружнього життя	27
Висновки до розділу I	33
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ	34
2.1 Опис вибірки та етапи дослідження	34
2.2 Опис методик дослідження	36
Висновки до розділу II	42
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ	43
3.1 Аналіз результатів дослідження	43
3.2 Рекомендації щодо оптимізації стосунків молоді в молодій сім'ї.....	56
Висновки до розділу III	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна родина та її проблеми є об'єктом вивчення низки наук - психології, педагогіки, соціології, демографії, економіки. Вчені вивчають динаміку емоційних стосунків у шлюбі, причини самотності в сім'ї та її розпад, особливо сімейне виховання дітей. Домінуючими в дослідженні є подружні стосунки, які ґрунтуються на вільному виборі, і вони є центральними у сім'ї.

У наш час нестабільна соціально-економічна ситуація загострила проблеми суспільства, в тому числі проблем молодих сімей. Низький матеріальний рівень, брак ринку праці, житла прямо чи опосередковано впливають на рівень народжуваності дітей, стабільність, на психологічний клімат сім'ї. Сімейне єднання не завжди досягається, і будь-який, навіть випадковий, аспект внутрішньої несумісності неминуче виявляється на поверхні у вигляді непорозумінь, які можуть призвести до конфліктних ситуацій і навіть до розпаду сім'ї.

У нашій країні актуальними є соціальні проблеми сім'ї: зниження їх матеріального рівня, погіршення фізичного та психічного здоров'я дітей та батьків, збільшення кількості самотніх чоловіків та жінок старшого віку, Сьогодні процес трансформації сучасної сім'ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації - збільшенням розлучень, сімейних конфліктів, зниженням народжуваності та освітнього потенціалу, що в цілому свідчить про кризу сім'ї. На жаль, мрії та ідеї про «добру родину» в молодих подружжях значно не реалізуються в перші роки спільного проживання, про що свідчить офіційна статистика.

В 2018 році Мін'юст зафіксував рекордну кількість розірваних шлюбів у порівнянні з попередніми роками. Зокрема, в 2018 році було зафіксовано 53 860 розірваних шлюбів, в той час як у 2017 році - 33 169 розлучень. За даними відомства, в 2016 році кількість зареєстрованих розлучень склала 35 463; в 2015

році їх було 34 230; а в 2014 році кількість розлучень склала 38 377. При цьому дані Мінюсту не фіксують розлучення, які були оголошені за рішенням суду. В 2018 році було укладено 229 тисяч шлюбів, що на 20 тисяч менше, ніж роком раніше. Експерти стверджують, що традиційні шлюби поступаються місцем цивільним. З початку 2019 року в Україні зареєстрували понад 24 тисячі шлюбів.

Дослідженню проблеми сім'ї та сімейних відносин посвячено багато робіт як зарубіжних (А.Я. Варга, І. В. Добряков, С.В. Ковалев, І. М. Никольська, П.О. Сорокін, Е.Г. Ейдемільер, В.В. Юстицкіс та інші) так і вітчизняних вчених (Г.М.Бевз, Є.І. Гацюк, Л. В. Кондрацька, Н.Ю. Максимова, В.В.Москаленко, Я.М. Маценко та інші.)

Проблеми дослідження особливостей готовності молоді до подружнього життя набувають широкого поширення як в соціологічних, так і в психологічних науках. Дослідження показують, що різні молоді сім'ї по-різному стикаються з життєвими труднощами. Для деяких небажаних зовнішніх впливів призведе до посилення сімейних проблем: посилення конфлікту, зниження задоволеності сімейним життям, хвороби, розлучення тощо. Інші, навпаки, в умовах стресу посилюють свою згуртованість і роблять більше для подолання кризи та врятування сім'ї. У цьому випадку тип молоді сім'ї, а не наявність чи відсутність зовнішніх чи внутрішніх патогенних факторів, визначає її здатність конструктивно діяти та справлятися з життєвими проблемами.

Вивчення та діагностика стосунків у молодій сім'ї є складним. Вони ґрунтуються на обставинах, які залежать не лише від особистих особливостей молоді пари, а й від їх загальної обізнаності щодо цього предмета, володіння теоретичними основами, які могли б стати основою для покращення їхнього сімейного життя. Одним із головних напрямків професійної діяльності соціального працівника є робота з сім'єю, де йому доводиться не тільки діагностувати та інспектувати подружжя, а й проводити виховну просвітницьку роботу, щоб запобігти подальшим ускладненням у сімейних стосунках. Актуальність даної проблеми визначило тему нашого дослідження:

«Соціально-психологічні чинники готовності сучасної молоді до подружнього життя».

Об'єктом дослідження є уявлення сучасної молоді про подружнє життя.

Предметом дослідження є складові готовності сучасної молоді до подружнього життя.

Мета – дослідити чинники готовності сучасної молоді до подружнього життя.

Досягнення мети нашого дослідження зумовлює послідовне вирішення наступних завдань:

- Розглянути основні підходи до вивчення родинних стосунків;
- Провести аналіз поняття шлюб і сім'я, функції та типи сімей;
- Дослідити складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків;
- Емпірично визначити чинники готовності молоді до подружнього життя;
- Надати рекомендації щодо оптимізації стосунків в молодій сім'ї.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження:

- Теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення наукової літератури по проблеми дослідження;
- Емпіричні методи:
  - анкетування;
  - бесіда;
  - методика М. Рокича;
- Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності (Тест Спілбергера-Ханіна)

База дослідження: гуртожиток №1 Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Вибірку дослідження склали студенти від 18 до 20 років, кількістю 20 чоловік, із них 10 хлопців та 10 дівчат.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані соціальним працівникам при роботі з сім'єю та молоддю.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел (55 джерел), додатків (7 сторінок). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи з додатками 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

1.1 Основні наукові підходи до вивчення родинних стосунків

Вивчення проблеми сім'ї має міждисциплінарний характер і є об'єктом дослідження психології, педагогіки, історії, соціології, демографії, економіки. Сім'я - найдавніша і найстабільніша соціальна спільнота, яка виникнувши на зорі людства пройшла багатотисячову історію, являючи собою унікальний стовп суспільства [5, с. 137].

За визначенням Л.Ф. Бурлачук сім'я - це невелика соціальна група, заснована на шлюбі та спорідненості. Члени сім'ї об'єднані емоційними зв'язками, життєвою спільнотою, моральною відповідальністю, взаємодопомогою. Сімейні стосунки мають формальну та неофіційну за змістом форму. Сімейна психологія вивчає закономірності виникнення, становлення та руйнування сім'ї як конкретної малої соціальної групи, умови та механізми її функціонування. Психологічному аналізу підлягають різні аспекти сімейного життя: витоки формування сім'ї; формування готовності до шлюбу та подружніх відносин; загальні тенденції розвитку сім'ї, особливості шлюбно-сімейних міжособистісних стосунків та інші соціально-психологічні проблеми. Психологія вивчає особистісні та соціально-психологічні фактори, що зміцнюють або дестабілізують шлюб[5, с. 137].

На сьогоднішній день ми можемо виділити такі напрями у вивченні психології сімейних стосунків: еволюціонізм, функціоналізм, біологізм, емпіризм та сцієнтизм.

Еволюційний підхід. Найбільший внесок у історичну реконструкцію сімейних відносин належить швейцарському історичному І. Баховену, який опублікував у 1861 р. Книгу «Материнське право. Дослідження гінекократії старого часу та її релігійно-правовий характер», а також юристу Дж. Ф. Макліну, який опублікував у 1865 р. дослідження «Первісний шлюб». Обидва

автори наголошують на ідеї мінливості форм шлюбу. Вже в давнину існували уявлення як про «патріархальну» сімейну систему, так і про наявність безладного сексу. Платон є батьком «патріархальної теорії сім'ї». Свої ідеї патріархату, що відповідають природі людини і служать вихідною точкою держави, послідовно розвивав Арістотель. В епоху Просвітництва патріархальна теорія панувала неподільно.

Дослідники вважають, що першою формою роду є материнська сім'я, заснована на колективному господарстві та екзогамно-ендогамних подружніх стосунках у парних союзах. Основною причиною мінливості сімейних стосунків, пов'язаних з переходом від материнського до батьківського та виникненням моногамної сім'ї, за Л.Г. Морганом та Ф. Енгельсом вважають декомпозицію колективної власності, отримання економічної незалежності та появу приватності на майно та спадщину[56, с. 336].

П. А. Сорокін вказує на основні моменти еволюціоністського підходу до вивчення сімейних відносин [45, с. 192]:

- 1) майже у всіх досліджуваних народів матріархат передував патріархату;
- 2) на первинному рівні статевому акту поряд із тимчасовими моногамними стосунками панує широка свобода шлюбу;
- 3) еволюція шлюбу була поступовим обмеженням свободи сексуального життя;
- 4) еволюцією шлюбу був перехід від групового шлюбу до індивідуального.

Відповідно до еволюціонізму сімейні стосунки розвиваються в прогресивному напрямку: від нижчих форм до вищих, підкреслюючи їхню соціальну та історичну обумовленість і представленість у сімейному житті та системі спорідненості. У зв'язку з цим соціолог А.І. Антонов називає такий підхід концепцією сімейної інваріантності, оскільки його суть полягає в тому, що люди завжди будуть одружуватися, народжувати дітей і, таким чином, брати участь у сімейних відносинах. Швейцарський психолог А. Гутгенбуль-

Крейг розглядає шлюб як вираження архетипного початку, більш фундаментального, ніж можна було очікувати, судячи з соціальних та особистих проблем, властивих шлюбу. В межах еволюціоністського підходу існує ще одна точка зору, пов'язана з тлумаченням сімейних відносин через призму «занепаду» культури та суспільства. Її прихильники підкреслюють негативні тенденції розвитку сімейних відносин: ослаблення союзу батьків і дітей, подружжя та розпад сім'ї як соціального інституту [3, с. 304].

Відповідно до *функціонального підходу*, сімейні стосунки впливають із способу життя сім'ї та сімейної системи, обумовлюються соціокультурними функціями сім'ї та будуються на системі соціокультурних ролей, пов'язаних із шлюбом, спорідненістю та батьківством. Засновник структурної та функціональної області сімейних досліджень Е. Дюркгейм зосередив зусилля наукових досліджень на механізмах згуртованості сім'ї, ролі кожного члена сім'ї у сімейному житті та взаємозв'язку між розлученням та самогубством. Він зазначив, що низка сімейних функцій змінюється і навіть втрачається під впливом урбанізації. Функціоналізм визнає подружні стосунки лише тоді, коли настає вагітність та пологи. З. Дюркгеймом висвітлено вплив добровільності шлюбу (замість шлюбу за батьківською згодою) на його нестабільність та зменшення кількості сучасних сімей, проблеми материнства та батьківства (Б. Малиновський) [36, с. 360].

У функціональному підході велика увага приділяється аналізу історичного переходу сімейних функцій в інші соціальні інститути. Вперше В. Огборн описує феномен переходу від сім'ї, що ґрунтується на дотриманні соціокультурних норм, до сім'ї, заснованої на міжособистісних уподобаннях. У термінології Е. Берджесса це виражається як перехід від «сім'я-інститут» до «сім'я-суспільство» (або шлюб-партнерство). А.І. Антонов розглядає цю термінологію як перебудову провідних мотивів укладення та збереження шлюбу [3, с. 304].

У функціональному підході, на відміну від еволюціоністського, ключовим питанням є проблема відповідальності, яка розуміється вузько - у

межах сімейних відносинах та в широкому плані - у контексті соціальних відносин. Міра відповідальності може встановити динаміку сімейних відносин.

Витоки *етологічного підходу* дослідження сім'ї починаються з книги Ч. Дарвіна «Походження людини та статевий відбір». Представники цього підходу надають перевагу методам порівняльної етології, вивчаючи приховані, часто рудиментарні інстинктивні основи поведінки людини. Прихильники етологічного підходу відкидають розбещеність як початкову форму шлюбу, оскільки вона чинить опір інстинктивній потребі дітей мати батьків та материнському (батьківському) інстинкту дорослих.

Згідно з етологічним підходом, історичний період виявив людство з чотирма системами шлюбу за груповим шлюбом, полігінією (один чоловік та кілька жінок), поліандрією (одна жінка та кілька чоловіків) та моногамією (один чоловік та одна жінка). Етологи констатують природну природу всіх цих форм шлюбно-сімейних стосунків та їх мінливість. З біологічної точки зору різноманітність подружніх відносин є даним фактом, оскільки шлюбна система є характерною рисою і є постійною [41, с. 190].

Згідно з *емпіричним підходом* сім'я розглядається як невелика соціальна група з історією походження, функціонування та розпаду. Сімейні стосунки ґрунтуються на емоційній близькості членів сім'ї, на їхніх потребах та потягах. Основоположником емпіричного підходу вважається Ф. Ле Плаут, який досліджує спонтанну стійкість сім'ї до зміни поколінь через схильність до солідарності та згуртованості. Як емпіричний метод дослідження Ф. Ле Плаут широко використовував аналіз сімейного бюджету як кількісного вираження різноманітності функціонування сім'ї та мікросередовища сім'ї, організація якої залежить від структурних змін у сімейних стосунках, пов'язаних з виховання дітей. Ле Плаут підкреслював нестабільний характер сімейних стосунків, які опинилися під тиском індустріалізації та урбанізації, що виявлялося в розрізненому існуванні батьків і дітей, у ослабленні батьківського авторитету.

Сімейні відносини розглядаються в рамках *наукового підходу* у взаємозв'язку індивіда та суспільства. Творцями та прихильниками такого підходу є В. Джеймс, К. Кулі, В. Томас, Ф. Знанецький, Же. Піаже, З. Фрейд та інші.

Американський соціолог Р. Хілл зробив великий внесок у аналіз теоретичних схем та концепцій відповідності сім'ї. За словами Р. Хілла, першими 5 підходами до вивчення сім'ї є [51, с. 204]:

- 1) інституціонально-історичний підхід (еволюціонізм);
- 2) структурно-функціональний підхід;
- 3) інтеракціоністсько-рольовий аналіз, символічний інтеракціонізм;
- 4) ситуаційно-психологічний підхід;
- 5) розвивальний підхід (заснований на розвитку життєвого циклу сім'ї).

Перші два підходи зосереджені на вивченні сім'ї за призначенням та функціями, що виконуються в суспільстві, а також динаміці сімейних структур та їх соціальних наслідках. Ще три зводиться до теорії соціальної поведінки індивідів та груп. Особлива увага приділяється вивченню соціальних та психологічних процесів, що відбуваються в сім'ї: сімейного спілкування та взаємодії, міжособистісного сприйняття, рольової диференціації у стосунках подружжя [51, с. 204].

Як соціальна група, сім'я вирішує завдання, які впливають на людей, які складають її, а також ті, які впливають на суспільство безпосередньо. Завдяки репродуктивній функції сім'я забезпечує відтворення суспільства. Крім того, шлюб - це затверджена суспільством форма задоволення сексуальних потреб людей. Дорослі члени сім'ї, виконуючи професійні функції в суспільстві, своєю працею створюють економічні основи існування сім'ї, забезпечують її матеріальні та культурні потреби. Сім'я виконує функції доглядача та піклувальника для своїх членів, надаючи їм різноманітні послуги та піклуючись про тих, хто потребує (дітей, людей похилого віку або хворих та інвалідів). Таким чином сім'я задовольняє альтруїстичні потреби.

Сім'я виховує нових громадян для суспільства, передаючи мову, основні поведінки, національні традиції та звичаї, моральні та духовні цінності. Сім'я виконує соціалізаційну функцію. Не тільки діти, які виростають у суспільстві, а й їх подружжя, проходять соціалізацію, оскільки адаптація до шлюбу, батьківства та інших родинних ролей - це також процес соціалізації. Водночас це задовольняє потреби батьків у вихованні дітей та збагачує особистість подружжя новим соціальним досвідом[42, с. 69].

Сім'я сприяє збереженню психічного здоров'я суспільства, виконуючи психогігієнічну функцію, яка полягає у забезпеченні відчуття стабільності, безпеки, емоційної рівноваги, а також умов для розвитку особистості її членів. Стабільна, добре функціонуюча сім'я дозволяє кожній людині, яка її вирішує, задовольняти такі потреби, як любов, емоційна близькість, належність, розуміння та повага, визнання тощо. У такій сім'ї індивід має умови для самореалізації, самоствердження, збагачення та розвитку своєї особистості.

Таким чином, родина суттєво впливає на своїх членів, задовольняючи їхні потреби - біологічні, емоційні, психосоціальні та економічні. Кожна сім'я створює власну мікрокультуру на основі сімейних цінностей, традицій, звичаїв, норм і правил поведінки. Подружня пара, розробляючи власний спосіб життя, покладається на усталені норми в конкретному суспільстві, а також на ті, запозичені з батьківських сімей та збагачені досвідом свого самостійного життя.

1.2 Аналіз поняття шлюб і сім'я, функції та типи сімей

Шлюб - це визнаний і схвалений суспільством союз між двома дорослими індивідами. Інститут шлюбу втілює певні соціальні норми, визнання певних прав та обов'язків подружжя по відношенню один до одного, до дітей, майна та оточення. Шлюбом є зареєстрований сімейний союз жінки і чоловіка. Релігійний обряд шлюбу, проживання однією сім'єю жінки і чоловіка без реєстрації подружніх відносин не є юридичною основою для виникнення у

жінки і чоловіка прав і обов'язків подружжя. Шлюбна правоздатність в Україні виникає у чоловіків з 18 років, а у жінок - з 17. В деяких випадках вступати у шлюбні правовідносини дозволяється з 14 років, за умови письмового дозволу батьків та рішення суду[42, с. 69].

Сім'я є більш складною системою відносин, ніж шлюб, оскільки вона об'єднує не тільки подружжя, але й їх дітей. За сімейним кодексом України сім'я - це певний союз осіб, що пов'язані відносинами шлюбу, родства чи усиновлення, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Складний процес формування внутрішньо-сімейних і поза сімейних відносин, зближення звичок, уявлень, цінностей подружжя і інших членів сім'ї протікає вельми інтенсивно і напружено. Сімейна згода - ступінь емоційного зв'язку між членами сім'ї. При максимальному прояві цього зв'язку члени сім'ї емоційно взаємозалежні. При мінімальному прояві має місце емоційна автономія кожного члена сім'ї [42, с. 69].

Сімейна адаптованість - характеристика того, наскільки гнучкі або, навпаки, стабільні відносини в сім'ї, оптимальним є певний проміжний рівень стабільності. Кожна з цих двох глобальних характеристик сім'ї може мати чотири ступені: дві помірні і дві крайні. Характеризуючи адаптованість сім'ї, Оліфірович Н.І., Зінкевич-Куземкино Т.А., Велента Т.Ф виділяють наступні ступені: ригідна (вкрай стійка), стандартна (помірно стійка), гнучка (помірно нестійка), хаотична (вкрай нестійка). Так чотири ступені виділяються і в характеристиці емоційної залежності кожного члена сім'ї [37, с. 52].

З одного боку, сім'я - досить замкнуте об'єднання людей, яке захищає свій внутрішній світ, свої таємниці і секрети та протистоїть зовнішнім впливам. Якщо сім'ю позбавити її внутрішнього світу, зробити все, що відбувається в ній, відкритим для суспільства, вона розпадеться. З другого боку, сім'я - об'єднання людей, відкрите для всього, що відбувається у суспільстві. Для неї характерні проблеми, якими живе суспільство. На думку Н.І. Оліфірович якою б замкнутою сім'я не була, вона пов'язана із суспільством. Кожний член сім'ї

зберігає певну автономію і завдяки цьому входить у різні інші об'єднання людей, в різні соціальні групи: виробничі, навчальні колективи, дитячі та юнацькі організації, суспільні рухи, політичні партії та об'єднання, вступає у взаємовідносини з державними структурами, місцевою владою, сусідами та іншими спільностями. Відносини у сім'ї складаються не лише за волею її членів, а й під впливом зовнішніх умов, соціального життя суспільства. Сім'я і шлюб - це форми стосунків, по суті відносини подружжя санкціоновані суспільством [37, с. 52].

Сім'я - це суспільний інститут (з точки зору суспільного санкціонування шлюбно-сімейних відносин), водночас мала соціальна група, що має історично визначену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність якої зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення. Сім'ю становлять особи, які проживають сумісно, пов'язанні спільним побутом і мають взаємні права і обов'язки. Подружжя вважається сім'єю й тоді коли дружина або чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням необхідністю догляду за батьками, дітьми та за інших поважних причин не проживають разом.

Згідно класифікації І. В. Гребенікова серед типів сім'ї найбільш поширеною є проста, або нуклеарна сім'я (від лат. *nucleus* - ядро) - така сім'я складається з подружжя та дітей, які не перебувають у шлюбі. Нуклеарна (або проста) - складається з матері, батька (або когось одного з них) та дітей. Це найбільш поширена у світі сім'я. При одруженні дітей утворюється інший тип сім'ї - розширена або складна сім'я. Вона включає три і більше поколінь або дві і більше нуклеарних сімей, які проживають разом і ведуть спільне господарство. Отже, тип сім'ї визначається станом родинних зв'язків.

Повна сім'я - це сім'я, в якій є обидва члени подружжя. Неповна сім'я - сім'я, в якій тільки один із батьків (чоловік або жінка) виховує дітей. Розширена (або складна) сім'я - сімейна група, що складається більше як з двох поколінь

родичів, які проживають на спільній території (в одному будинку або дуже близько один від одного)[32, с. 192].

Основою сім'ї є шлюбні відносини, в яких реалізуються як природна, так і соціальна сутність людини, матеріальна (суспільне буття), духовна (суспільна думка) сфера соціального життя.

Основними функціями сім'ї, на думку І. В. Гребенікова є репродуктивна, економічна, виховна та комунікативна функції (див. таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1

Основні функції сім'ї

№	Функція	Характеристика
1	репродуктивна	(відтворення життя, тобто народження дітей, продовження роду);
2	економічна	(спільний заробіток коштів для життя відновлення витрачених на виробництві сил дорослих членів, ведення домашнього господарства, наявність спільного бюджету організація споживчої діяльності);
3	виховна	(формування особистості дитини, систематичність виховної взаємодії сімейного колективу на кожного її члена протягом всього спільного життя, постійний вплив дітей на батьків і інших дорослих членів сім'ї);
4	комунікативна	(посередництво сім'ї в контакті членів із засобами масової інформації, літературою і мистецтвом, вплив сім'ї на різноманітні зв'язки її членів з навколишнім природним середовищем і на характер її сприйняття, організація внутрішньо-сімейного спілкування, дозвілля і відпочинку).

Шлюб - це міжособистісна взаємодія між чоловіком та жінкою, яка виникає на основі укладення шлюбу, регулюється ним, а також моральними принципами та підтримується цінностями, які їй притаманні[39, с. 192].

Мюріел Джеймс виділяє наступні: типи шлюбу

- шлюб з розрахунку,
- духовний союз,

- романтичний шлюб,
- шлюб-товариство,
- шлюб, заснований на любові.

Як показує практика, чоловік і жінка можуть дотримуватися різних точок зору, що включають ті або інші елементи зі всіх перерахованих категорій шлюбу, або ж втілюють в життя своє бачення на основі однієї з них.

Шлюб з розрахунку. Люди, які одружуються з міркувань вигоди, найчастіше розглядають цей союз як практичне рішення якоїсь особистої проблеми. Психологічну вигоду шлюбу деякі люди вбачають у порятунку себе від самотності. Вони намагаються одружитися через страх або занепокоєння за своє майбутнє [27, с. 4].

Молоді люди, досягаючи того віку, коли більшість їхніх друзів одружуються, часто як би заражаються закоханістю, почувають потребу якомога швидше наслідувати їхньому прикладу. І те, що той партнер що поряд в даний момент, не завжди є підходящим, ними не враховується. Це й є корінням багатьох помилок, які згодом можуть істотно ускладнити все життя. Звичайно, якщо люди прагнуть одружитися для забезпечення власної безпеки й психологічного комфорту, вони намагаються створити родину для задоволення своїх потреб. Несвідомо обирають такого партнера, що підходить для виконання очікуваної ролі. Якщо ж у майбутньому подружньому житті хтось із партнерів виявляється нездатним виконати призначену йому роль, то шлюб може розпастися.

На думку А.А. Лузакова, С.А. Сухих вибираючи партнера, люди несвідомо намагаються компенсувати відсутні донині взаємини з лібідіозним об'єктом, або власну неповноцінність. Нерішучій людині потрібен партнер, що вміє приймати рішення. І це також є важливою передумовою для створення сім'ї з метою досягти психологічного комфорту [27, с. 4].

Як відомо, існують сімейні та релігійні традиції, які забороняють дошлюбні інтимні відносини. Тому багато дівчат відмовляються від інтимних відносин до весілля й не мають можливості адекватно оцінити переваги й

недоліки свого партнера. Це призводить до того, що, відчуваючи сильний, який часом не піддається контролю статевий потяг, молоді люди прагнуть якомога швидше одружитися, не замислюючись про поспішність свого рішення. А воно, можливо, прийшло під тиском власних миттєвих сексуальних бажань, а також під впливом установок свого потенційного партнера.

Однієї з головних причин шлюбу з розрахунку, що поєднує чоловіка й жінку для спільного життя, А.А. Лузаков вважає прагнення до створення сім'ї. Якщо неодружена жінка, чекає дитину, то найчастіше згодом вона вступає у шлюбні відносини з її батьком. Іноді це роблять з метою уникнення суспільного осуду. Спонукальною причиною шлюбу може стати бажання чоловіка й жінки дати дитині ім'я, страх того, що вона буде незаконно народженою. Шлюб, укладений заради створення родини - явище досить часте[27, с. 4].

Шлюби з розрахунку часто забезпечують практичне рішення самих різних проблем. Вони можуть зберігати свою міцність і стабільність протягом довгого часу, доти, доки взаємини між чоловіком і дружиною будуть залишатися вигідними для обох партнерів. Іноді комфорт, набутий у шлюбі, стає все більш стабільним, а самі подружні стосунки поступово починають включати елементи романтизму. У результаті відносини партнерів переростають у щирі любов.

Духовний шлюб. Духовний початок особистості становить реальну внутрішню суть людини, здатну приймати різні форми і являється основою особистості. Внутрішня згуртованість сучасної родини залежить в основному від психологічних передумов. Провідну роль тут грають сімейні зв'язки, засновані на любові, прагненні чоловіка й жінки до гармонійних відносин, на єдності поглядів стосовно головних питань життя всіх членів родини, на взаєморозумінні, повазі, взаємній відповідальності й люб'язності, на єдності вимог подружжя до дітей[19, с. 142].

Сім'ю створюють дві особистості, кожна з яких має своє «я», свою індивідуальність. Родина поєднує «я» в «ми», «моє» - в «наше». При цьому необхідна така єдність, у якій, з одного боку, сімейні інтереси, природно, є першочерговими, а з іншого боку - самі інтереси сім'ї неодмінно містять у собі

задоволення особистих інтересів кожного з її членів. Саме цей якісний стрибок, пов'язаний з переходом «я» в «ми», повинен стати для людей, що створюють родину, джерелом радості й задоволення. Однак він разом з тим становить головні психологічні труднощі в житті сім'ї, оскільки життя в ній вимагає від людини відкритості, постійної самовіддачі, здатності піклуватися про іншу людину, жити її інтересами, радощами, турботами. І тут все вирішує спрямованість особистості, її провідні мотиви.

Подружжя докладають багато зусиль, щоб зробити своє сімейне життя щасливим. Вони мужньо зустрічають нещастя, фрустрації і навіть жорстокість. Розлучення вони розглядають найчастіше як порушення клятви. Дозволивши собі лише подумати про розлучення, ці люди переживають почуття провини. Взаємини чоловіка й жінки в духовному шлюбі, як зазначає Карнегі Д. носять досить стійкий характер і такий шлюб важко зруйнувати. Слід зазначити, що і в духовному шлюбі, як у будь-якому іншому можна знайти певний розрахунок, так само багато шлюбних партнерів, що не дотримуються традиційних поглядів на шлюб, однаково шукають духовний момент у своєму союзі. Вони можуть дати обітницю подружньої вірності, тому що вважають щастям і великою таємницею життя свою зустріч, що дала їм можливість жити один для одного[19, с. 142].

Романтичний шлюб. Мюріел Джеймс розглядає романтичну любов, як любов у якійсь мірі ідеалізовану, близьку до стану великої закоханості, пристрасті, що переповнюється сильними, хвилюючими еротичними почуттями. Іноді пристрасть переростає в справжню любов на все життя, але може так і залишитись лише пристрастю. Нерідко подружні пари, що вступили у шлюб з такими почуттями, скаржаться згодом на те, що «у них зовсім не залишилося романтики», що «зник жар пристрасті». Закінчення медового місяця у такого подружжя означає як би завершення періоду романтичної пристрасті. Романтика любові включає визнання й відношення до коханого як до особливого й прекрасного, але не як до ідеалізованої людини. Романтика необхідна для реального повсякденного життя чоловіка й жінки, але вона

повинна бути заснована на повному розумінні один одного як у соціальних, так і в інтимних напрямках подружнього союзу[22, с. 160].

Шлюб-дружба. Якщо романтичні шлюби найчастіше створюються на ґрунті мрій і страждань, шлюб-дружба набагато ближче до реального життя. Шлюб-дружба нерідко зустрічається між подружжям, для яких романтичні відносини самі по собі не є цінними, в них інтимні відносини не приносять радості й задоволення, а сексуальні бажання угасли в результаті хвороби або з яких-небудь інших причин. Саме «товариство» припускає збереження суворої відповідності між привабливістю «половинок» подружніх пар, що відрізняє їх від пар, що зустрічаються на побаченнях, і навіть членів тісних дружніх компаній. З часом співдружність, товариство чоловіка й жінки стає для них найбільш важливим елементом шлюбу. Для людей похилого віку це особливо важливо, коли поруч є людина, з якою можна ділити всі радощі й прикраси життя, про яку можна піклуватися, завдяки якій людина не відчуває себе самотньою. Отже, шлюб, заснований на дружбі, створюється на основі спільних інтересів обох партнерів[22, с. 160].

Шлюб-співдружність зустрічається не тільки серед людей похилого віку. Багато молодих пар спочатку довго перевіряють один одного, іноді навіть якийсь час живуть разом, а потім, виявивши, що їхні відносини можуть слугувати основою для створення сім'ї, вони вирішують одружитися.

Відкритий шлюб побудований на добровільному прийнятті парою обох партнерів принципів і бажань, що їх влаштовують. «Учасники» такого шлюбу перестають сповідати сексуальну моногамність, прив'язаність до одного партнера. Ковальов С.В. визначив фактори, які сприяють оформленню такого союзу. Насамперед для того, щоб «відкритий шлюб» був життєздатний, чоловіка й жінку не повинні турбувати ревності; сексуальний фактор усередині такого союзу для чоловіка й жінки, як правило, уже не стоїть на першому місці. Стимулом оформлення «відкритого шлюбу» є незадоволеність якимись рисами шлюбного партнера, у тому числі й сексуальна. Для багатьох звернення до норм «вільної» поведінки є пошук порятунку від монотонності сімейного

життя, спроба перебороти повсякденність у сексі й любові - головна небезпека, що очікує пари, які протягом тривалого часу живуть разом. Еротичне підживлення «з боку» дозволяє збагатити й власні шлюбні відносини[22, с. 160].

Шлюб заради любові. Почуття, що виникають між чоловіком і жінкою, які проявляють один до одного інтерес, можуть породжувати дійсну взаємну любов навіть тоді, коли інтерес приймає замасковану форму якої-небудь вигоди. Зацікавлені один у одному люди потенційно здатні створити свою сім'ю і задля любові. У шлюбі звичайно любов проявляється більш повно й сильно, яка концентрується на певній людині, зв'язуючи воедино внутрішню суть двох людей[31, с. 103].

Однак шлюби, зазначає С.В. Ковальов, які засновані тільки на любові, нерідко недовговічні, що, можливо, пов'язане з емоційною природою любові. Дійсно, уже після двох років заміжжя чоловік і жінка говорять про вдвічі меншу закоханість один до одного, ніж у той час, коли вони були молодятами. Після чотирьох років заміжжя відсоток розлучень найвищий. Якщо ж тісний зв'язок вистойть проти всіх негод і любовні відносини тривають, вона стає більш рівною і стійкою й навіть зберігає легку романтичність. Такий зв'язок близький по своїх параметрах до «шлюбу-товариства».

На сучасному етапі розвитку суспільства існують різноманітні моделі побудови шлюбних відносин. Найбільш часто виникають змішані моделі шлюбів, але при цьому С.В. Ковальов виділяє особливості певних шлюбів.

Громадянський шлюб (спільне проживання без реєстрації) створюється за спільною згодою як модель тимчасового союзу. Громадянський шлюб заснований перш за все на почутті потягу і любові, і часто реалізується в якості «пробної» форми спільного життя для молодих людей. Вони можуть фіксувати особистісні установки на випробування своїх почуттів на міцність: «Ми хочемо пожити якийсь час разом і подивитись, чи зможемо ми бути разом, побудувати сім'ю? Якщо спільне життя налагодиться, ми оформимо відносини». Але при зниженні любовної енергії люди, як правило,

розлучаються. Чоловік і жінка, як правило, надають певного значення тому, який статус має як чоловік (для жінки), так і жінка (для чоловіка). Вони добре розрізняють шлюбні ролі жінки (коханка) або чоловіка (коханець). Статус жінки в очах чоловіка значно вищий, оскільки він відображає його бажання до стабільності і постійності [31, с. 103].

Юридичний шлюб. Юридична реєстрація шлюбних відносин - це потяг партнерів до серйозного і довготривалого спільного життя, а також демонстрація власних відносин перед родичами і знайомими. Офіційний шлюб - це ще і підвищення соціального статусу чоловіка і жінки: перший - голова сім'ї, друга - берегиня домашнього вогнища. Довіра оточуючих до сімейних людей значно вища, ніж до одиноких, оскільки ті, хто має сім'ю, на роботі і в житті проявляють відповідальність і потяг до стабільності.

Церковний шлюб. В останній час молоді вінчаються в церкві. Однак у більшості випадків проявляється певна мода на вінчання. Дослідження психологів показали, що не має великої різниці в якості спільного життя людей, які оформили свої відносини в РАЦСі чи церкві. Причиною даного положення виступає той факт, що недостатньо пройти тільки вінчання, необхідно і подальше спільне життя будувати як духовно-релігійне. Важливо при цьому не стільки додержання постів і ритуалів, а перш за все, потрібно слідувати моральним законам життя. Релігійний обряд шлюбу, проживання однією сім'єю жінки і чоловіка без реєстрації подружніх відносин не є юридичною основою для виникнення у жінки і чоловіка прав і обов'язків подружжя.

Таким чином, шлюб - це визнаний і схвалений суспільством союз між двома дорослими індивідами. Інститут шлюбу втілює певні соціальні норми, визнання певних прав та обов'язків подружжя по відношенню один до одного, до дітей, майна та оточення. Шлюбом є зареєстрований сімейний союз жінки і чоловіка. Сім'я є більш складною системою відносин, ніж шлюб, оскільки вона об'єднує не тільки подружжя, але й їх дітей та інших родичів.

1.3 Складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків

Психологічна готовність до шлюбу та сімейного життя - це багатовимірна проблема, яка ґрунтується на психологічній сумісності партнерів і включає питання гендерної ідентичності, розвитку, оволодіння чоловічими та жіночими стереотипами тощо. Благополуччя сім'ї залежить від конкретного засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання та сприйняття себе як особистості певної статі з конкретними потребами, цінностями, мотивами, інтересами та поведінкою, уявлення про сімейне життя, що служать основою психологічному життю у шлюбі та впливають на міжособистісні стосунки подружжя. Для кожної дорослої людини шлюб означає збагачення, наповнення свого життя новим змістом та сенсом. Молоді люди вірять, що життя стане кращим, цікавішим після одруження. Такі очікування лежать в основі сім'ї, яку вони вирішили створити[52, с. 55].

Міцність сім'ї багато в чому залежить від її соціально-економічного та правового захисту. У той же час причини окремих сімейних проблем часто залежать від особливостей виховання та культури сімейного спілкування, від індивідуальних особливостей членів сім'ї тощо.

Аналіз сучасної наукової література стосовно проблеми готовності особистості до шлюбного та сімейного життя дозволяє визначити наступні компоненти цієї готовності, а саме: фізіологічна, соціальна, етична, психологічна та сексуальна (див. таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Компоненти готовності сучасної молоді до подружнього життя

№	Компонент	Характеристика
1	фізична та фізіологічна зрілість	коли чоловік стає здатним до зачаття, а жінка народити і народити здорову дитину; однак існує справжня суперечність між законним віком шлюбу, що свідчить насамперед про фізичну зрілість майбутніх подружжя та їх соціальну зрілість, яка часто настає набагато пізніше;

2	Соціальна готовність	що означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, здатними виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюючи правові основи шлюбу, готові брати на себе відповідальність один за одного та за своїх дітей, здатних фінансово підтримувати сім'ю;
3	етична готовність	що передбачає формування адекватних шлюбно-сімейних відносин, уявлень майбутніх подружжя про шлюб та сім'ю, подружні та батьківські обов'язки, розуміння взаємозв'язку кохання та шлюбу; важливо вміти проектувати реальну модель майбутньої сім'ї, її спосіб врахування впливу способу життя батьківських сімей, матеріальних та економічних можливостей, способів реалізації спільних планів майбутнє; уявлення про сімейне життя.
4	психологічна готовність	розуміння основ формування психологічно здорової сім'ї, створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї та наявність відповідних навичок для подружжя, засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання та сприйняття себе як особистості певної статі з конкретними потребами, цінностями, мотивами, інтересами та поведінкою, здатність оцінювати особисті якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття та ставлення до обранця; орієнтація на іншу людину;
4	сексуальна готовність	орієнтація на спільність сексуальних та еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чию довіру він може відповісти, з ким хоче / може поділити відповідальність за спільну роботу , продовження роду та відпочинку з метою надання можливостей для сприятливого розвитку дитини; важливо мати знання анатомії та фізіології, культури статевого акту.

Психологічна готовність відіграє особливу роль у формуванні готовності створити сім'ю. Саме вона визначає дієздатність до шлюбу, тобто здатність: турбуватися про іншу людину; співчувати, співпереживати іншому; спілкуватися через співпрацю з іншими; бути толерантним, сприймати іншу людину зі своїми індивідуальними особливостями, звичками, навіть протиставляючи своїм бажанням, вміти пристосовуватися до них.

Психологічна готовність людини до шлюбу визначає подальші сімейні стосунки - їх успіх чи конфлікт. Без цієї складової готовності перехід від неформальних емоційних (любовних) відносин до формальних - регульованих та обов'язкових відносин між партнерами по шлюбу - загрожує значними труднощами[55, с. 52].

Рівень готовності до подружнього життя ще більше визначає стабільність і тривалість сім'ї. На жаль, результати соціологічного опитування свідчать про те, що сучасний рівень соціально-психологічної готовності молоді до створення сім'ї є недостатньою. Високий рівень розлучень свідчить про нестабільність та вразливість сім'ї. Зменшується кількість зареєстрованих шлюбів, спостерігається поширення консенсусних шлюбів, відкладення шлюбів до «кращих часів». Молоді люди змінюють свій світогляд, а разом з цим слабшають їхні погляди на сімейне та сімейне життя, ставлення до шлюбу в цілому. Зменшення частки молодих подружніх пар призводить до зниження темпів зниження шлюбної та сімейної структури населення та негативно впливає на демографічну ситуацію в Україні[55, с. 52].

З психологічної точки зору, стабільність не означає успіх шлюбу та сім'ї. Стабільний шлюб та сім'я доставляють задоволення людині, створюють умови для особистого щастя, особистого розвитку кожного з членів. Багато в чому стабільність шлюбу та сім'ї залежить від таких факторів, як вік шлюбу, період знайомства, який передує шлюбу, соціальний статус пари. Мотивація респондентів, які вирішили зареєструвати шлюб, є чіткою ознакою стану стосунків партнерів і, відповідно, перспективи шлюбних відносин.

Молодь, перебуваючи на межі дорослості, спрямована в майбутнє. Реалізація основних потреб цього віку призводить до відносної стабілізації особистості, формування «Я-концепції», світогляду. Центральне формування - це самовизначення - професійне та особистісне. Все це дає можливість шукати сенс життя в цей віковий період. В цей час одним із актуальних питань є проблема сексуального виховання, де метою є формування готовності до формування сім'ї у молодих чоловіків. Сьогодні молодих чоловіків турбують складні проблеми організації сім'ї, вибір партнера заміжжя, мікроклімат у сім'ї, причини розлучення, проблеми психологічної та сексуальної сумісності, планування сім'ї, управління сексуальними інстинктами [20, с. 92].

Готовність створити сім'ю - це перш за все морально. Це те, що кожен молодий чоловік повинен у своїй свідомості формувати моральний ідеал сім'ї, розуміння її цінності та необхідності. Ця якість - готовність створити сім'ю - проявляється у молодих чоловіків у їхніх стосунках із протилежною статтю, у їхньому уявленні про ступінь збігу, вони повинні бути чоловіком та дружиною, які є частиною їхніх сімейних обов'язків, тобто з як уявлення про соціальну роль юнаків протилежної статі один про одного.

Рівень недостатньої комунікативної готовності до створення сім'ї частіше, як визначає Е. Г. Ейдемільер спостерігається у дітей, які мають порушення фізичного або психічного розвитку. У таких молодих чоловіків немає потреби в міжособистісному спілкуванні. У цих молодих чоловіків взагалі немає ні друзів, ні подруг. Вони не можуть спілкуватися не тільки з однолітками, але і зі старшими людьми. Ці молоді чоловіки не цікавляться гендерними питаннями.

Молоді люди, які перебувають на початку комунікативної готовності до формування сім'ї, зазвичай здатні ефективно спілкуватися з представниками протилежної статі свого віку. Але іноді бувають періоди усамітнення. Деякі з цих молодих чоловіків також можуть спілкуватися зі старшими хлопчиками. Час від часу діти, які розглядаються на цьому рівні, мають суперечності у поведінці та спілкуванні з іншими. Вони можуть образити (фізично), образити

(усно) представників належної статі. Часто ці образливі поведінки ґрунтуються на байдуже ставленні до людей протилежної статі. І така «агресія» для молодих чоловіків - найдоступніший спосіб привернути увагу, нормальна форма сексуальної поведінки для даного віку. Ці молоді чоловіки, як правило, енергійні, розслаблені у спілкуванні та поведінці [26, с. 126].

Якщо у молоді вже сформований рівень комунікативної готовності, то не виникає проблем у спілкуванні з однолітками, друзями та подругами. Такі юнаки виявляють симпатію до представників протилежної статі, виявляють знаки уваги до них. Ці юнаки майже завжди визнаються серед своїх однолітків, на вулиці вони завжди акуратні та охайні. Юнаки, як правило, незалежні і врівноважені [26, с.126].

Таким чином, основні складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особистості, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатійного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї, з іншого – це процес та результат діяльності.

1.4 Соціологічні чинники готовності молоді до подружнього життя

Кожна людина у будь-якому суспільстві хоче мати гармонію та затишок хоча б на рівні власної родини. Але соціальні, культурні, політичні, економічні, релігійні фактори тощо диктують свої критерії щодо підходів до особистої конфіденційності. Люди одружуються, щоб бути щасливими, але чомусь у багатьох це не вдається. Можливо, це тому, що у чоловіків і жінок є відмінності у змісті психологічної готовності до шлюбу, які полягають у відмінностях ціннісних орієнтацій, подружньої мотивації, уявленнях про подружню ієрархію, подружні стосунки та очікування, шлюби. Адже кожен партнер ставиться до своїх обов'язків та прав у шлюбі (як до жінки та чоловіка) дещо по-різному[12, с. 279].

Сьогоднішнє подружжя ставить більше вимог до особистої взаємодії членів сім'ї. Вона не видається подружжю в готовій, вдосконаленій формі, але дається їм як завдання, яке вимагає великих особистих зусиль, готовності та вміння докладати ці зусилля[12, с. 279].

Існує здоровий глузд, що молода людина певного віку вже повністю готова створити сім'ю. Але обумовленість сімейними змінами культурно-історичної динаміки суспільних відносин не тільки не виключає, а й передбачає необхідність спеціальної підготовки підростаючого покоління до життя в сім'ї. Зрештою, кожна молода людина вирішує проблему власної оцінки свого існування.

Стан стосунків між партнерами чітко характеризує причини, через які чоловік і жінка вирішили не реєструвати або реєструвати свій шлюб. Для одиноких сімей (це консенсусний шлюб), характерно, що вони повністю задоволені своїм становищем, представники цих сімей задоволені своїми стосунками («я не вважаю це необхідним», «нам і так непогано», «реєстрація в любові не потрібна») та не бачать доцільності формальної реєстрації шлюбу, яка, на їхню думку, жодним чином не вплине на їхні стосунки («штамп у паспорті нічого не вирішує»). Тому представники одиноких сімей не прагнуть зареєструвати шлюб насамперед у ситуаціях, коли немає зовнішнього примусу чи очікувань на реєстрацію, а внутрішня ситуація (стосунки з партнером) є досить сприятливою[55, с. 52].

На нашу думку інші мотиви небажання одружуватися пов'язані з усвідомленням відповідальності за майбутнє сім'ї. Чоловік і жінка не поспішають одружуватися, якщо в їх життєвій ситуації є перешкоди до процвітаючого сімейного життя - поганий матеріальний стан, неповне навчання та коли вони хочуть ближче познайомитися. Ця позиція свідчить про відповідальне ставлення до шлюбу, до майбутнього сімейного життя.

Як свідчать дослідження М.М. Обозова зовсім різні мотиви переважають у чоловіків та жінок з неповних сімей. Основна причина, чому шлюб не відбувся, полягає в тому, що ця категорія респондентів посилається на

небажання партнера (переважно чоловіка) або батьків. Тобто мали місце погані стосунки з близькими людьми, що гальмувало не лише офіційну реєстрацію, але й, як показав час, саме сімейне життя [33].

Невдалий шлюб спричиняє деякі зміни у сприйнятті мотивів до шлюбу та пріоритетності певних сімейних функцій. Відповідно, людина, яка сподівається наново створити сім'ю, змінює вимоги до майбутнього партнера, а також очікування, пов'язані з повторним шлюбом. Члени однієї сім'ї знаходяться в ситуації, яку можна розглядати як потенційно дошлюбну. Порівняльний аналіз результатів дослідження М.М. Обозова показує, що сприйняття основних мотивів людини вступати в шлюб дещо відрізняється з точки зору подружжя з повних та неповних сімей. Перш за все, представникам неповних сімей важливіше жити з людиною, яка ділиться вашими поглядами, смаками, цінностями, отримує шлюбний статус та реалізує себе в сім'ї. Підвищена актуальність цих мотивів цілком зрозуміла для однієї людини. Однак, крім впливу суто психологічних факторів, існує ще й вплив соціально-економічних факторів. Представники неповних сімей мають набагато більше значення у наданні фінансової підтримки подружжя та певною мірою у зміні їх соціального середовища та поліпшенні соціального статусу [33].

Представники з неповних сімей також надають дещо більшого значення духовній стороні сімейних стосунків, а саме: задоволенню потреб у любові, особистому щастю та почуттю захисту від неприємностей зовнішнього світу.

Рівень соціальної готовності молоді до подружнього життя визначається усвідомленням важливості та відповідальності цього кроку та необхідністю ретельного обговорення питань майбутнього життя з партнером. Ви можете краще зрозуміти поточні проблеми та труднощі в сімейному житті, виробити перші спільні плани, глибше пізнати та зрозуміти один одного в процесі цілеспрямованого спілкування[4, с. 271].

Відсутність продуманості та врахування сучасного шлюбу серед молоді свідчить про низький рівень обізнаності щодо правових основ шлюбу. Звідси високий відсоток розлучень, які супроводжуються позовами та розподілом

власності, і особливо негативно впливають на виховання та долю дітей. Переважній більшості молодих людей притаманні поверхневі та наближені уявлення про сімейне право, правові основи шлюбу. Про це свідчить, зокрема, погана реалізація традиції одруження, яка визначає не лише майнові чи інші проблеми подружнього життя, а й чітко регламентує права, обов'язки кожного з подружжя стосовно один одного, а також до дітей у разі розлучення.

Відповідні дослідження М.М. Обозова показують, що уявлення про майбутнє сімейне життя стихійно формується всередині самої сім'ї - або як бажання повторити, або як бажання робити щось інакше. Існує певна споживча схильність молодих чоловіків до іншої людини, негативне ставлення до турботи про те, хто знаходиться поруч (майбутні подружжя), зокрема, щодо найменш привабливих сторонніх домашніх обов'язків. У зв'язку з цим дуже небезпечно формувати уявлення про сімейну модель, яка призначена лише для задоволення власних потреб. Ось чому в системі підготовки молоді до сімейного життя так важливо розвивати відповідальність не лише до дітей, але і до чоловіка і дружини один до одного.

Існує два типи сімейної взаємодії- побутова та дозвілля. Необхідно формувати уявлення про норми сімейних стосунків, акцентувати увагу на справедливому розподілі сімейних обов'язків між чоловіками та жінками (адже це сфера, яка найчастіше конфліктує в сучасній сім'ї), а не жорстоко - на чоловічі та жіночі ролі. Тобто хлопчик і дівчинка повинні вміти виконувати будь-яку роботу, а головне, їх треба виховувати почуття відповідальності, турботи, готовності прийти на допомогу[47, с. 184].

Спільне дозвілля батьків та дітей сприяє вихованню розумних потреб (потяг до культурних цінностей, спорту, самодіяльності). Дорослі можуть навчити менших відпочивати раціонально, економити хвилинку. Це також сприяє емоційній зв'язці між батьками та дітьми. Психологічна готовність проводити вільний час разом, бажання ділитися радістю з членами сім'ї - один з важливих моментів відповідальності, підготовки до майбутнього сімейного життя. На жаль, в цьому плані батьки не повністю використовують великі

можливості для спільного дозвілля. Поряд з вирішенням загального завдання морального виховання лише в сім'ї забезпечити вироблення спеціальної системи уявлень дитини про себе як істоту певної статі, включаючи конкретні потреби хлопчиків і дівчаток, мотиви, цінності, відносини з представниками іншої статі та відповідні форми поведінки.

Дослідники Е.Н. Спіреева, А.Г. Лидерс визначають залежність морального розвитку дитини від типу сімей: в атмосфері хамства, скандалів, аморальної поведінки формується агресія, жорстокість, зневага до гідності особистості. Зовнішньо процвітаючі сім'ї, де процвітає споживацтво та духовність, мають істотні гіпертрофії «престижу». Там, де втрачається емоційний зв'язок з дитиною, розвиток моральних почуттів притупляється. Ці молоді люди часто не готові створити повноцінну сім'ю, виховувати дітей [47, с. 184].

В даному контексті є цікаві висновки, які наводить І.Р. Крупник в своєму дисертаційному дослідженні. Так, аналізуючи особливості уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя автор вказує, що соціально-психологічні особливості обізнаності дітей про сімейне життя стосуються, насамперед, уявлень про майбутню сім'ю взагалі. У порівнянні з дітьми з повних функціональних родин, образ майбутньої сім'ї у дітей трудових мігрантів інфантильний, не цільний та суперечливий в аспекті ставлення до появи та догляду за дітьми. Неконгруентність уявлень стосується обов'язковості появи дітей у родині при одночасному знеціненні важливості їх ролі. Образ сучасної жінки в уявленнях дітей з дистантних сімей недостатньо жіночний та позитивний. Респонденти даної вибірки проявляють схильність до егалітарного устрою родини при одночасному наданні переваги у вихованні дитини в патріархальній моделі сім'ї.

Крім того, І.В. Крупник вказує що, соціально-психологічні особливості ставлення до власної майбутньої родини позначаються на рівні превентивної задоволеності шлюбом. Так, існують протиріччя між бажанням раннього початку подружнього життя (тобто бажаності шлюбу) та порівняно невисокою

превентивною задоволеністю ним. Респонденти з родин трудових мігрантів мають бажання вступити у шлюб раніше, ніж підлітки з порівнюваних вибірок, що може свідчити про несприятливу психологічну ситуацію у батьківській родині, яку респонденти прагнуть змінити шляхом створення своєї сім'ї. При цьому рівень превентивної задоволеності майбутнім шлюбом вказує на невпевненість в успішності подружнього життя. Доведено, що епізодична сімейна депривація негативно впливає на позитивне сприймання образу майбутньої сім'ї, у респондентів спостерігається байдуже ставлення до своїх нащадків, яке проявляється у негативному відношенні до догляду за дитиною та її вихованням. Бажаність майбутньої родини та успішність батьківства пов'язані з фінансовим аспектом. Для дітей заробітчан особливо неприйнятна ситуація розлучення[54, с. 512].

Таким чином, дослідження сучасної родини свідчать про недостатній рівень готовності пари до шлюбу, і як наслідок - розлучення. Дві третини розлучень припадають на перші п'ять років шлюбу. Це пов'язано з багатьма факторами: високими очікуванням одруження, особистісною незрілістю подружжя, комунікативною некомпетентністю тощо.

Саме тому, сьогодні актуальною є спеціальна підготовка молоді до шлюбного та сімейного життя, яка передбачає:

– підвищення відповідальності молоді у шлюбних та сімейних відносинах, а також у питаннях батьківства; формування здорового способу життя шляхом пояснення залежності від сексуальності, можливості народження дітей або розвитку безпліддя від наявності шкідливих звичок (куріння, алкоголізм, вживання наркотиків); формування психологічної компетентності щодо особливостей стосунків у сім'ї; висвітлення питань раціонального управління економікою, ефективної організації сімейного бюджету. Таким чином, соціологічними чинниками готовності молоді до подружнього життя є усвідомленням важливості та відповідальності цього кроку та необхідністю ретельного обговорення питань майбутнього життя з партнером.

Висновки до розділу I

1. Родина суттєво впливає на своїх членів, задовольняючи їхні потреби - біологічні, емоційні, психосоціальні та економічні. Кожна сім'я створює власну мікрокультуру на основі сімейних цінностей, традицій, звичаїв, норм і правил поведінки. Подружня пара, розробляючи власний спосіб життя, покладається на усталені норми в конкретному суспільстві, а також на ті, запозичені з батьківських сімей та збагачені досвідом свого самостійного життя.

2. Шлюб - це визнаний і схвалений суспільством союз між двома дорослими індивідами. Інститут шлюбу втілює певні соціальні норми, визнання певних прав та обов'язків подружжя по відношенню один до одного, до дітей, майна та оточення. Шлюбом є зареєстрований сімейний союз жінки і чоловіка. Сім'я є більш складною системою відносин, ніж шлюб, оскільки вона об'єднує не тільки подружжя, але й їх дітей та інших родичів.

3. Основні складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особистості, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатійного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї, з іншого – це процес та результат діяльності.

4. Соціологічними чинниками готовності молоді до подружнього життя є усвідомленням важливості та відповідальності цього кроку та необхідністю ретельного обговорення питань майбутнього життя з партнером, а також набутий досвід проживання у батьківської сім'ї (повна чи неповна сім'ї, тип внутрішньо сімейних стосунків тощо).

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

2.1 Опис вибірки та етапи дослідження

На підставі результатів теоретичного аналізу проблеми в процесі емпіричного дослідження нами були поставлені наступні завдання:

- розробити діагностичний інструментарій для визначення соціально-психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя;
- емпіричне визначити соціально-психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя;
- розробити рекомендації щодо підготовки молоді до подружнього життя.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Таврійського національного університету та гуртожиток №1) Вибірку склали 20 осіб (студенти: із них 10 юнаків та 10 дівчат у віці від 18 до 20 років.

Опис вибірки подано в таблиці 2.1 та таблиці 2.2.

Таблиця 2.1.

Характеристика вибірки дослідження (юнаки)

№	Ім'я	Вік	Сім'я в якій виховувався	наявність братів сестри	Соціальне положення	Матеріальне забезпечення
1	Віктор	22	Повна	Брат	Місто	Працює
2	Дмитро	23	Повна	Сестра	Місто	Працює
3	Сергій	20	Повна	Не має	Місто	Працює
4	Андрій	22	Неповна	Не має	Місто	Працює
5	Денис	21	Неповна	Не має	Місто	Не працює
6	Сашко	23	Повна	Брат	Село	Не працює
7	Ігор	23	Повна	Брат	Село	Не працює
8	Василь	20	Багатодітна	Брат	Село	Не працює

9	Максим	21	Неповна	Сестра	Місто	Не працює
10	Іван	22	Повна	Сестра	Місто	Не працює

Таблиця 2.2.

Характеристика вибірки дослідження (дівчата)

№	Ім'я	Вік	Сім'я в якій виховувався	наявність братів сестри	Соціальне положення	Матеріальне забезпечення
1	Ірина	23	Повна	Брат	Місто	Працює
2	Оксана	22	Повна	Сестра	Місто	Працює
3	Валерія	21	Повна	Не має	Місто	Працює
4	Мар'яна	21	Неповна	Не має	Місто	Працює
5	Ольга	21	Неповна	Не має	Місто	Не працює
6	Вікторія	22	Повна	Брат	Село	Не працює
7	Дар'я	23	Повна	Брат	Село	Не працює
8	Марта	20	Багатодітна	Брат	Село	Не працює
9	Злата	20	Неповна	Сестра	Місто	Не працює
10	Галина	21	Повна	Сестра	Місто	Не працює

У відповідність з цілями і завданнями дослідження були визначені етапи. Емпіричне дослідження проводилося поетапно в період з січня 2020 року по квітень 2020 року і включало 3 етапи:

- На першому етапі емпіричного дослідження (січень 2020 р.) було розроблено анкету, визначено комплекс методик, спрямованих на дослідження соціально-психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя; Визначено вибірку дослідження.
- На другому етапі (лютий 2020р.) нами було проведено діагностування респондентів, з метою визначення соціально-психологічних чинників готовності до сімейного життя.
- На третьому етапі емпіричного дослідження на основі аналізу результатів констатуючого експерименту виявлено соціально-психологічні чинники готовності до подружнього життя та розроблені рекомендації щодо підготовка молоді до подружнього життя.

На підготовчому етапі, ми провели огляд літератури, досліджень, тематично близьких до нашого дослідження, що дозволило визначити завдання, підібрали методи дослідження. Під час проведення емпіричного дослідження ми базувалися на проведеному попередньо теоретичному аналізі наукових положень про особливості психологічної готовності до шлюбу сучасної молоді. На заключному етапі дослідження отримані емпіричні дані були піддані аналізу. Проводилось оформлення результатів дослідження.

Емпіричне дослідження носило індивідуальний характер, тобто діагностування проводилося з кожним респондентом окремо.

2.2 Опис методик дослідження

В ході експериментального дослідження соціально – психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя, були використані наступні емпіричні методи: бесіда, анкетування, констатуючий експеримент, тестування. Експериментальне дослідження носило індивідуальний характер. Комплексне використання різних методів дослідження і методик забезпечило надійність, валідність і достовірність отриманих даних.

У нашому дослідженні ми використовували такі методики дослідження, як: Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», Опитувальник Ч. Спілбергера-Ю.Л. Ханіна «Оцінка рівня тривожності», Опитувальник ПРЕ А. Н. Волкова (розуміння, емоційний тяжіння, авторитетність). Розглянемо всі ці методики більш детальніше.

1. Анкетування - це метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час прямого (інтерв'ю) або непрямого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога та респондента шляхом реєстрації відповідей респондентів на сформульовані питання. Анкета нашого дослідження представлена в додатку А.

Анкета - це збір інформації шляхом письмового заповнення попередньо розроблених анкет[35, с. 69]. Анкетування має значну перевагу перед інтерв'ю:

анкетування формалізується максимально, забезпечуючи тим самим високу порівнянність інформації та її обробку; анкетування займає менше часу, ніж опитування, не вимагає залучення великої кількості людей, які його проводять, анкети можуть бути роздані будь – яким способом; зберігається вимога анонімності відповідей, що підвищує їх точність. Анкета - найпоширеніший та ефективний метод збору первинної інформації. Анкетне опитування (анкетування) є найпопулярнішим методом кількісного соціологічного дослідження. Професійно складене анкетне опитування дозволяє знайти відповіді на більшість питань і надати якісну інформацію для аналізу. [35, с. 69].

При розробці анкети ми дотримуватися таких правил[35, с. 69]:

- зміст питань повинен відповідати темі та цілям дослідження;
- форма питань повинна відповідати портрету передбачуваного респондента;
- запитання повинні бути короткими, чіткими, доступними для респондентів;
- анкета повинна бути акуратно складена.

Питання в анкеті ми розділили на групи (сміслові блоки), забезпечуючи послідовність та логічність їх розміщення.

Група питань, що стосуються шлюбу;

група питань про готовність до шлюбу;

група питань про причини та умови вступу до шлюбу;

група питань щодо заходів до подружнього життя.

2. Для визначення характерного змісту системи цінностей сучасної молоді була використана методика М. Рокича.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до самої себе, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності.

Методика М. Рокича заснована на прямому ранжуванні списку цінностей.

М. Рокіч розрізняє два види цінностей:

а) Термінальні - переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути.

б) Інструментальні - переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є кращим в будь-якій ситуації.

Піддослідним пропонується послідовно ранжувати 18 найменувань термінальних цінностей і 18 найменувань інструментальних цінностей.

Тест-анкета видавалася 30 випробуваним з інструкцією проранжувати запропоновані цінності за значенням у житті випробуваного.

Перша зазначена в списку цінність отримує 1 бал, друга - 2 бали і так до останньої (18 балів). Підраховується середнє арифметичне по кожній цінності.

Цінності, які отримали 1-6 балів - значущі; 7-12 балів - менш значущі; 13-18 балів - не мають значення.

3. «Шкала тривожності» Ч.Д. Спілбергера. Призначення методики полягає в тому, що шкала тривоги Ч.Д. Спілбергера є інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність, як стан) і особистісної тривожності (як стійка характеристика людини). Розроблено Ч. Д. Спилбергером і адаптована Ю. Л. Ханіним (див.додаток В).

Теоретичні основи полягають в вимірюванні тривожності як властивості особистості, що особливо важливо, оскільки це властивість багато в чому обумовлює поведінку суб'єкта. Певний рівень тривожності - природна і обов'язкова особливість активної діяльної особистості. У кожної людини існує свій оптимальний, або бажаний, рівень тривожності - це так звана корисна тривожність. Оцінка людиною свого стану в цьому відношенні є для нього істотним компонентом самоконтролю і самовиховання[28, с. 182].

Під особистісною тривожністю розуміється стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність суб'єкта до тривоги і передбачає наявність в нього тенденції сприймати досить широкий спектр ситуацій як загрозові, відповідаючи на кожна з них певною реакцією. Як схильність,

особиста тривожність активізується при сприйнятті певних стимулів, що розцінюються людиною як небезпечні для самооцінки, самоповаги. Ситуативна або реактивна тривожність як стан характеризується суб'єктивно пережитими емоціями: напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію і може бути різним по інтенсивності й динамічності в часі.

При аналізі результатів треба мати на увазі, що загальний підсумковий показник по кожній з шкал може перебувати в діапазоні від 20 до 80 балів. При цьому, чим вище підсумковий показник, тим вище рівень тривожності (ситуативної або особистісної).

При інтерпретації показників можна використовувати наступні орієнтовні оцінки тривожності:

- до 30 балів – низький рівень тривожності,
- 31 - 45 бали – помірна тривожність;
- 46 і більше – високий рівень тривожності.

Якщо рівень тривожності не перевищує 30, то, особа, яку опитували, не відчуває особливої тривоги, тобто у неї в даний момент виявляється низька тривожність. Якщо сума знаходиться в інтервалі 31-45, то це означає помірну тривожність. При 46 і більше - тривожність висока.

4. Опитувальник ПРЕ для пар (А. Н. Волкова) (розуміння, емоційний тяжіння, авторитетність).

Мета застосування методики - визначення рівня взаєморозуміння опитуваних і формування груп випробовуваних з різним рівнем взаєморозуміння[28, с. 182].

Опис методики. Опитувальник складається з 45 тверджень, які стосуються взаємовідносин між партнерами в шлюбі (в нашому випадку це між партнерами які зустрічаються). У текст опитувальника закладено три шкали, відображені в назві методики: розуміння, емоційне тяжіння і авторитетність (повагу). Кожна шкала включає по 15 запитань-тверджень:

1. Розуміння (1-15 тверджень): оцінка за даною шкалою свідчить про наявність у суб'єкта картини особистості партнера, суб'єктивного відчуття знання його індивідуальних особливостей. Суб'єкт, що відзначає у себе високе розуміння чоловіка, не може у інтерпретації його поведінки, думок, почуттів і намірів і легко може враховувати їх при спілкуванні з ним. Низькі оцінки по цій шкалі відображають нерозуміння - відсутність ясної картини особистості партнера, труднощі в інтерпретації, поясненні його думок, почуттів, вчинків.

2. Емоційне тяжіння (16-30 тверджень) - оцінюються привабливість партнера, бажання спілкуватися, мати з ним справу, терапевтичний вплив контакту на суб'єкта. Невисокі оцінки характеризують складності в спілкуванні у партнерів, відчуття втоми один від одного.

3. Авторитетність (повагу) (31-45 тверджень) - показник того, наскільки партнер приймається як особистість, наскільки суб'єкт розділяє його світогляд, інтереси, думки і приймає їх як еталон. Неповага - презирство до партнера як особистості.

Процедура проведення діагностики. Пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень і висловити свою згоду або незгоду з кожним з них. В ході процедури діагностики випробуванним пропонується текст опитувальника та бланк відповідей (див. додаток Г).

Обробка і інтерпретація результатів

Підрахунок балів проводиться окремо по кожній шкалі відповідно до ключа. Сума балів в межах однієї шкали є числовою мірою вимірюваного параметра. Таким чином, методика дозволяє виміряти міру розуміння, емоційної привабливості і поваги. Максимальне значення по кожній з цих шкал становить 30 балів. Загальний показник взаєморозуміння визначається як середнє значення отриманих даних по кожній шкалі.

В ході обробки отриманих даних нами визначено рівні взаєморозуміння, на підставі чого сформовані групи випробовуваних з високим і низьким рівнем взаєморозуміння: 0-10 балів - низький рівень взаєморозуміння, 20-30 балів - високий рівень взаєморозуміння.

Отже, ми описали методики які будуть використанні в нашому дослідженні, у наступному пункті проведемо аналіз результатів дослідження, щодо соціально – психологічних чинників готовності сучасної молодості до подружнього життя.

Отримані в ході емпіричного дослідження результати були піддано якісної і кількісної обробка із застосуванням математичних методів. Для полегшення якісного аналізу та інтерпретації, отримані в дослідженні результати представлені в таблицях і графічно на рисунках.

Висновки до розділу II

1. На підготовчому етапі емпіричного дослідження були визначені завдання, описані вибірка, діагностичний інструментарій для визначення соціально-психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя;

2. Вибірку дослідження склали 20 осіб (студенти: із них 10 юнаків та 10 дівчат у віці від 20 до 23 років.

3. Були визначені наступні емпіричні методи: бесіда, анкетування, констатуючий експеримент, тестування. У нашому дослідженні ми використовували такі методики дослідження, як: Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», Опитувальник Спілбергера-Ханіна, Опитувальник А. Н. Волкова ПРЕ (розуміння, емоційний тяжіння, авторитетність).

Отже, ми описали методики які будуть використанні в нашому дослідженні, у наступному пункті проведемо аналіз результатів дослідження, щодо соціально – психологічних чинників готовності сучасної молодості до подружнього життя.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

3.1 Аналіз результатів дослідження

Перший метод дослідження готовності сучасної молоді до подружнього життя, який ми використовували було анкетування. Узагальнені результати анкетування за кожним питанням подано на рисунках 3.1-3.11 та описанні нижче.

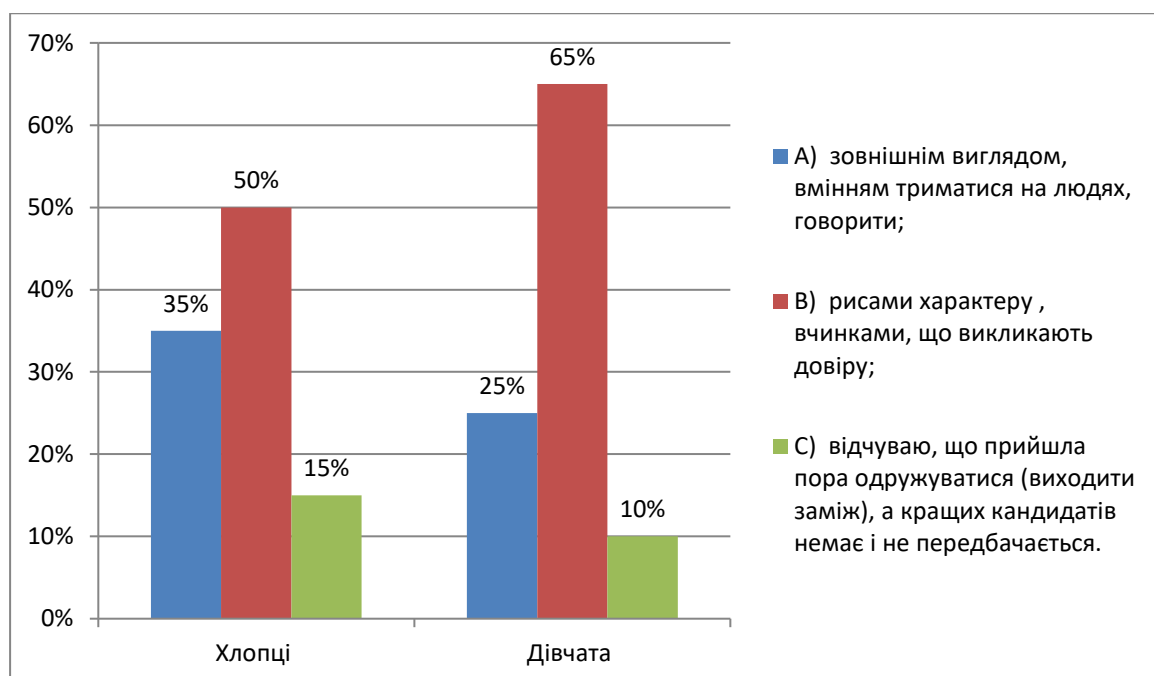

Рис. 3.1 – Чим зумовлений ваш вибір майбутнього чоловіка (дружини)?

Отже, по результатам дослідження ми бачимо, що для сучасної молоді перш за все переважають риси характеру партнера, на другому місці це зовнішній вигляд, і на третьому це відчуття, що прийшла пора одружуватися. При цьому, слід зауважити, що для дівчат більш важні при виборі партнера риси характеру (65%), а хлопці більш уваги звертають на зовнішній вигляд.

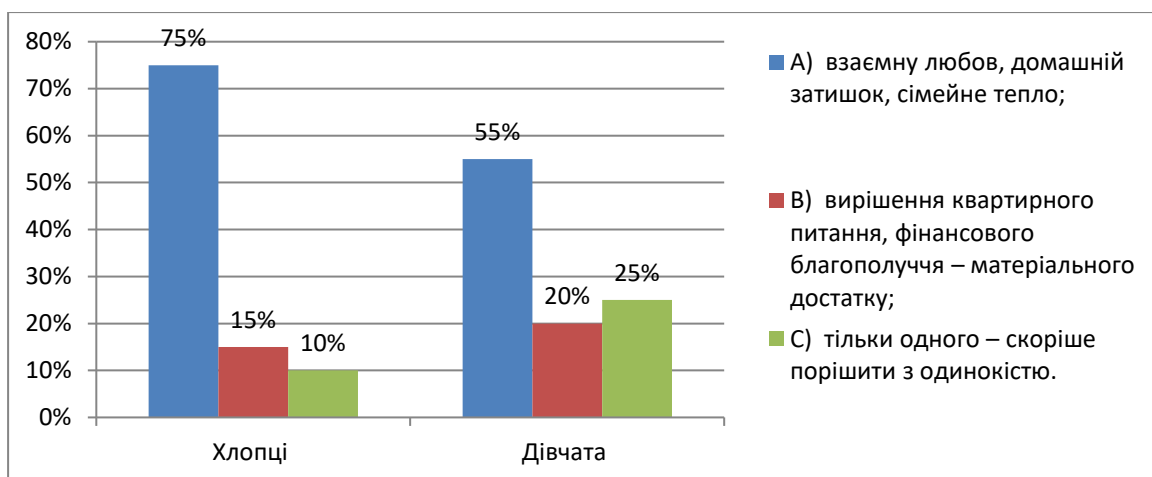

Рис. 3.2 – Яку мету Ви хотіли б досягти , беручи шлюб?

По результатам другого питання, ми спостерігаємо, що більшість опитуваних цікавить «взаємна любов, домашній затишок, сімейне тепло», серед хлопців більше людей яких цікавить цей варіант, на другому місці це вирішення матеріальних проблем, а третьому місці – це скоріше порішити с самотністю, цей варіант хвилює більше дівчат, можливо це із за гендерних особливостей.

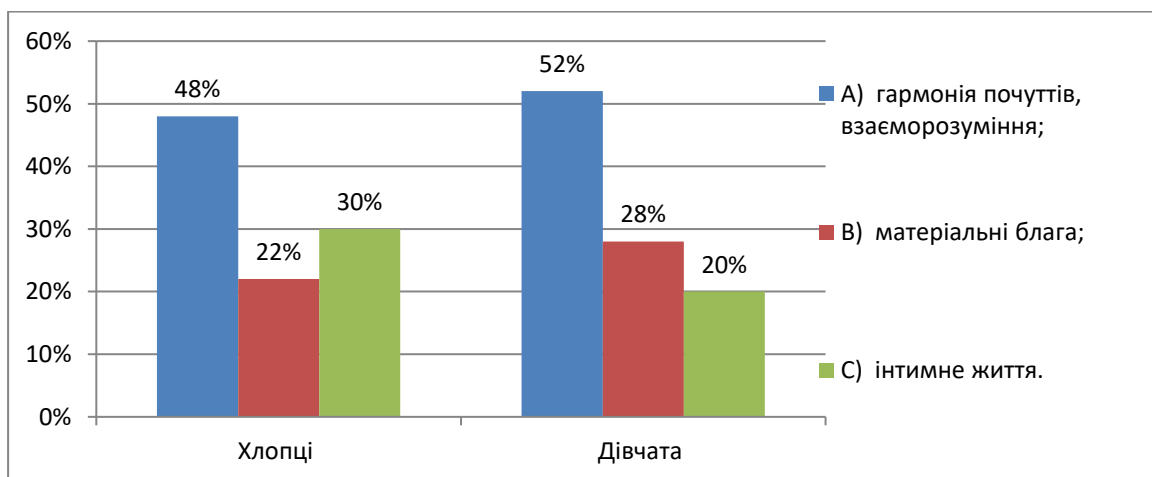

Рис. 3.3 – Що, з Вашої точки зору, повинна закріплювати сім'я?

На дане питання, хлопці та дівчата відповіли однаково, в межах мінімальних коливань, на перше місце стала гармонія почуттів. У дівчат на

другому місце по значущості матеріальне благо, а потім вже інтимне життя, а хлопців навпаки.

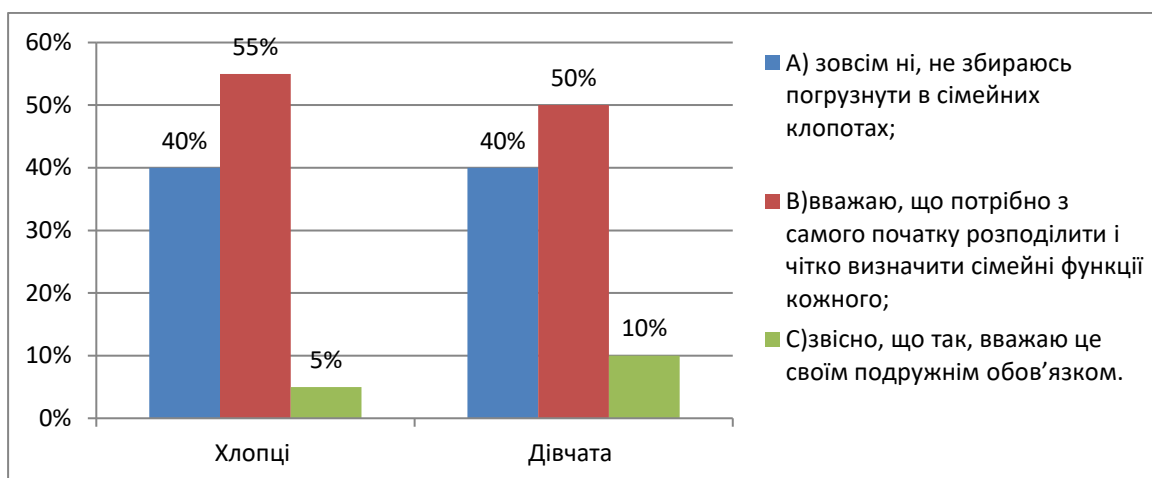

Рис. 3.4 – Чи припускаєте Ви взяти на себе більшу частину сімейних обов'язків?

Відповідаючи на 4 питання, велика частина респондентів вважають, що в шлюбі потрібно з самого початку розподілити і чітко визначити сімейні функції кожного, також 40% хлопців і дівчат зовсім не збираюсь погрузнути в сімейних клопотах, і маленький відсоток опитуваних вважає своїм обов'язком взяти на себе більшу частину сімейних обов'язків. Це може свідчить, що вони не готові до сімейного життя

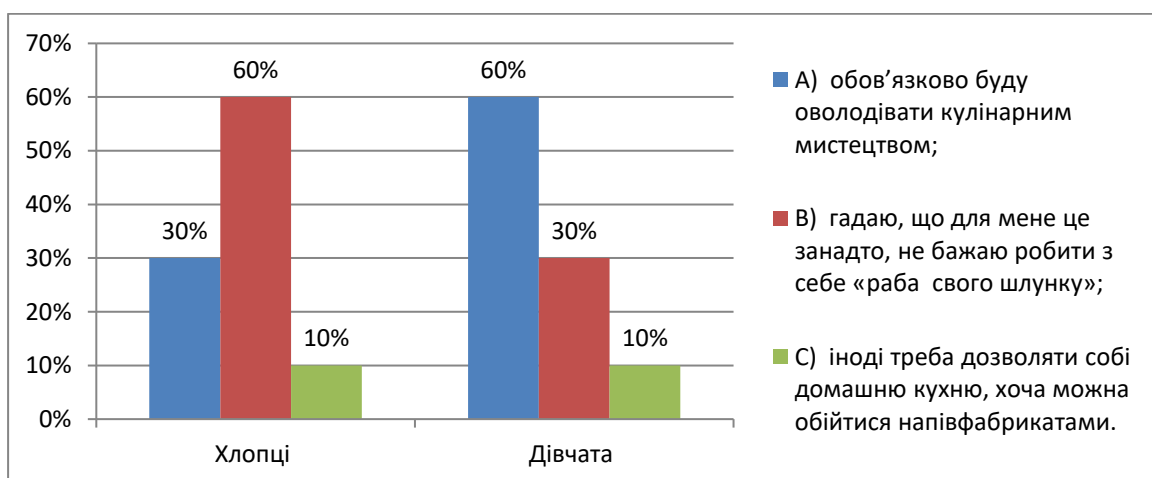

Рис. 3.5 – Плануєте Ви в майбутньому займатися кухонними справами?

Тут відповіді розділилися так, що більшість дівчат будуть оволодівати кулінарним мистецтвом, можливо дівчата вважають це за свої прямі обов'язки, але більшість хлопців (60%) не вважають це за необхідне, мабуть це впливаю гендерні стереотипи, про те що чоловіки не повинні займатися домашніми справами. Це також може свідчить, що вони ще не готові до сімейного життя.

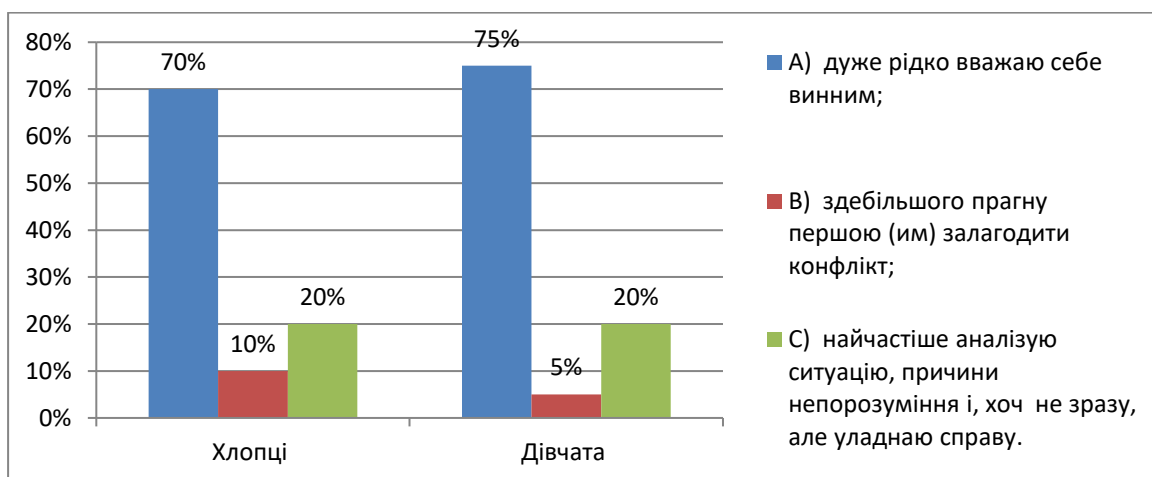

Рис. 3.6 – Якщо Ви сперечаєтесь, чи завжди Ви готові поступитися першим?

На 6 питання опитувані відповіли в більшості 70% хлопці та 75% дівчата, що «дуже рідко вважають себе винними», 20% хлопців та дівчат найчастіше аналізують ситуацію, причини непорозуміння і, хоч не зразу, але уладную справу і тільки менша частина прагне першим залагодити конфлікт. Це також свідчить про неготовність молодих людей до шлюбу та сімейного життя, тому що вони не готові прислуховуватись один до одного.

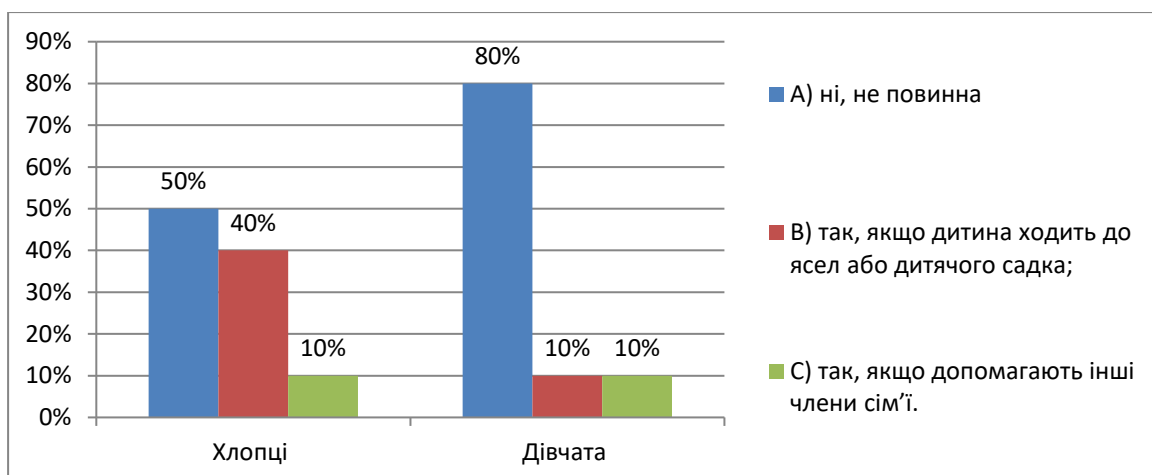

Рис. 3.7 – Чи повинна жінка працювати, якщо в неї маленькі діти, а чоловік цілком спроможний забезпечити сім'ю?

Більшість респондентів, дівчат, вважають, що жінці не обов'язково працювати, як що чоловік може забезпечити сім'ю, проте так саме вважають ні всі хлопці (50%), що може буде причиною суперечок у майбутньому подружньому житті.

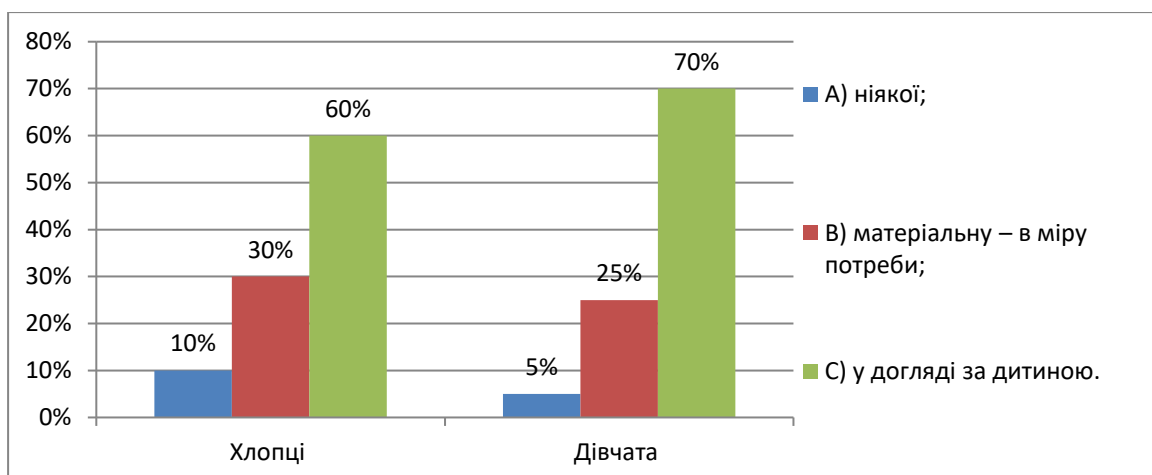

Рис. 3.8 – Яку допомогу повинні надавати подружжю батьки?

Більшість опитуваних серед хлопців та дівчат вважають, що найбільше повинні допомагати у догляді за дитиною, матеріальний план стоїть на другому місці, та взагалі ніякої допомоги на 3 місці. Це також свідчить про неготовність молодих людей до шлюбу та сімейного життя, тому що за кожен дитину

повинні відповідати безпосередньо її батьки, перекладувати свої обов'язки на когось іншого по догляду за дитиною не по дорослому.

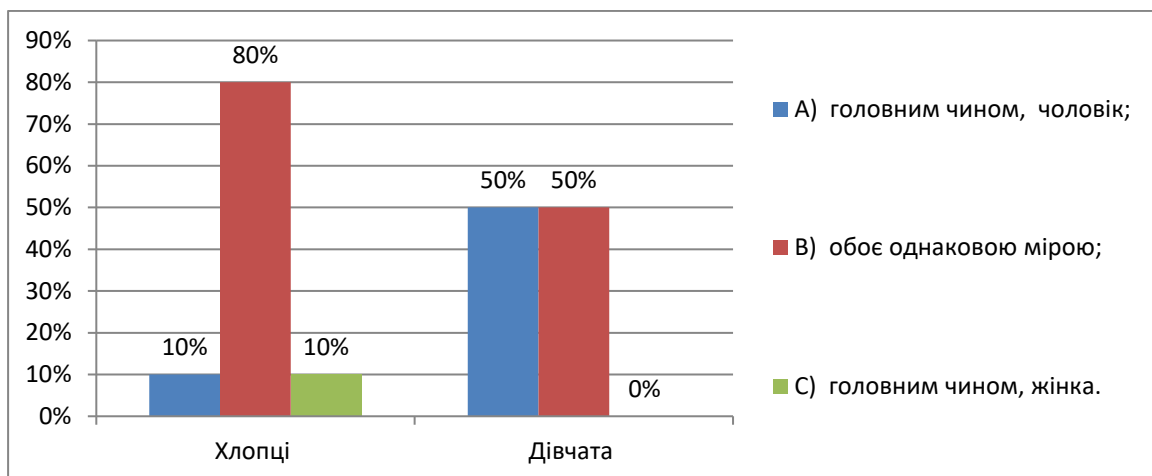

Рис. 3.9 – Хто повинен відповідати про матеріальний добробут в сім'ї?

Дівчата вважають, що за матеріальні блага повинен відповідати чоловік, або однаково чоловік і жінка, 80% хлопців вважають, що повинні забезпечувати сім'ю обоє однаково та 10% вважають, що чоловік і також 10% що жінка. Розбіжність думок по цьому питанню також може бути причиною суперечок у майбутньому подружньому житті.

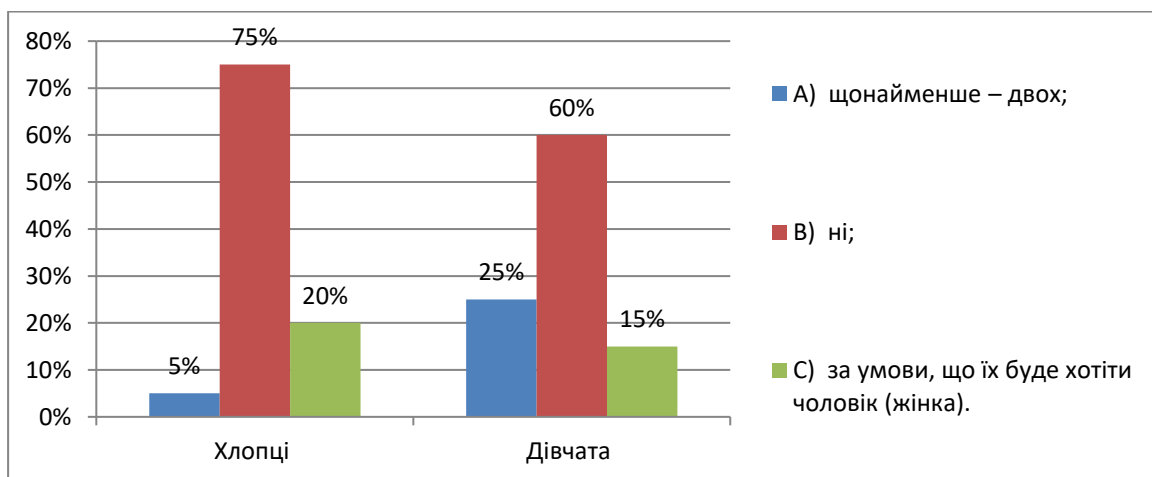

Рис. 3.10 – Чи хочете Ви мати дітей?

На даний момент більшість опитуваних не мають бажання мати дітей, можливо це пов'язано з віком опитуваних. Це також свідчить про неготовність молодих людей до шлюбу та сімейного життя, вони не готові до реалізації

одної із головних функцій сім'ї – репродуктивної, тому що респонденти ставлять свої потреби та інтереси, вище за інших.

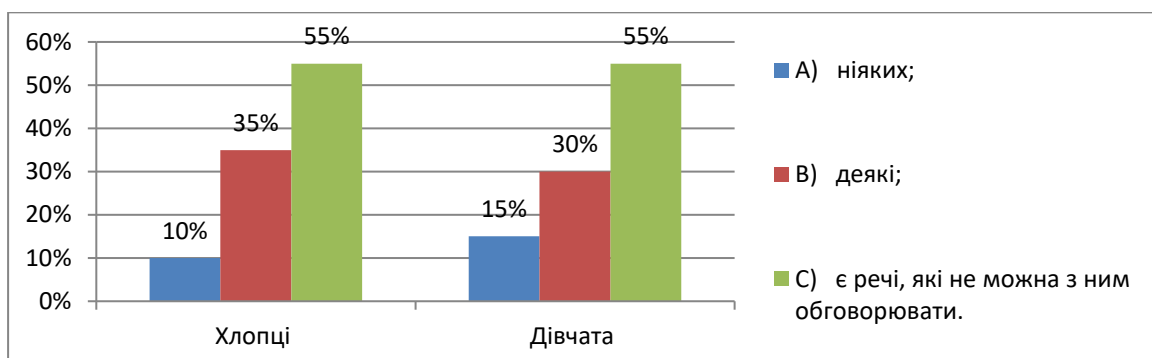

Рис. 3.11 – Чи будуть у Вас таємниці від майбутнього чоловіка (жінки) ?

Більшість опитуваних зійшлись на думці, що є речі які не можна обговорювати з чоловіком (жінкою), тільки мала частина вважає, що у них не буде ніяких секретів від чоловіка (дружини).

Загальні результати, що отримані за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» подані в додатку Б. Узагальнені результати відображені на рисунках 3.12 -3.13 у вигляді гистограм.

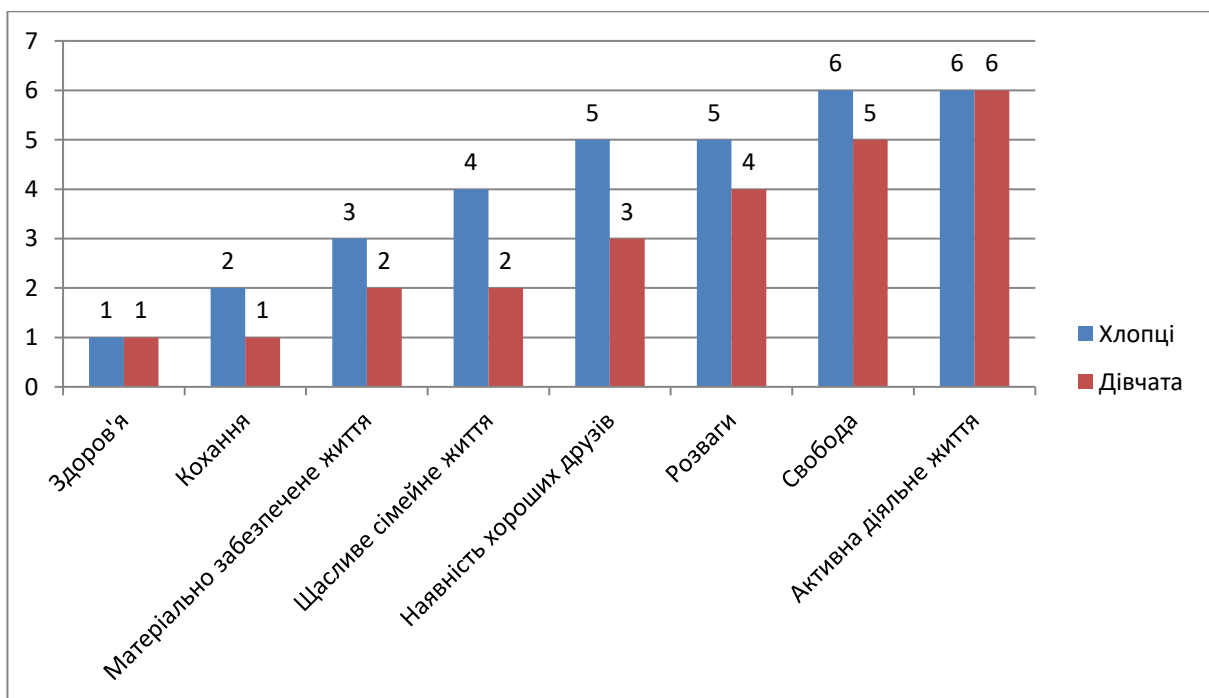

Рис. 3.12 – Найбільш значущі термінальні цінності, місце

В цілому, результати дослідження ціннісних орієнтацій у сучасній молоді показали, що зі сфери термінальних цінностей значущими є такі цінності як активна діяльне життя, свобода, розваги, потреба в здоров'ї, щасливе сімейне життя.

Для хлопців більш за все важливі такі цінності з термальних це здоров'я та кохання, у дівчат це здоров'я, кохання та матеріально забезпечене життя.

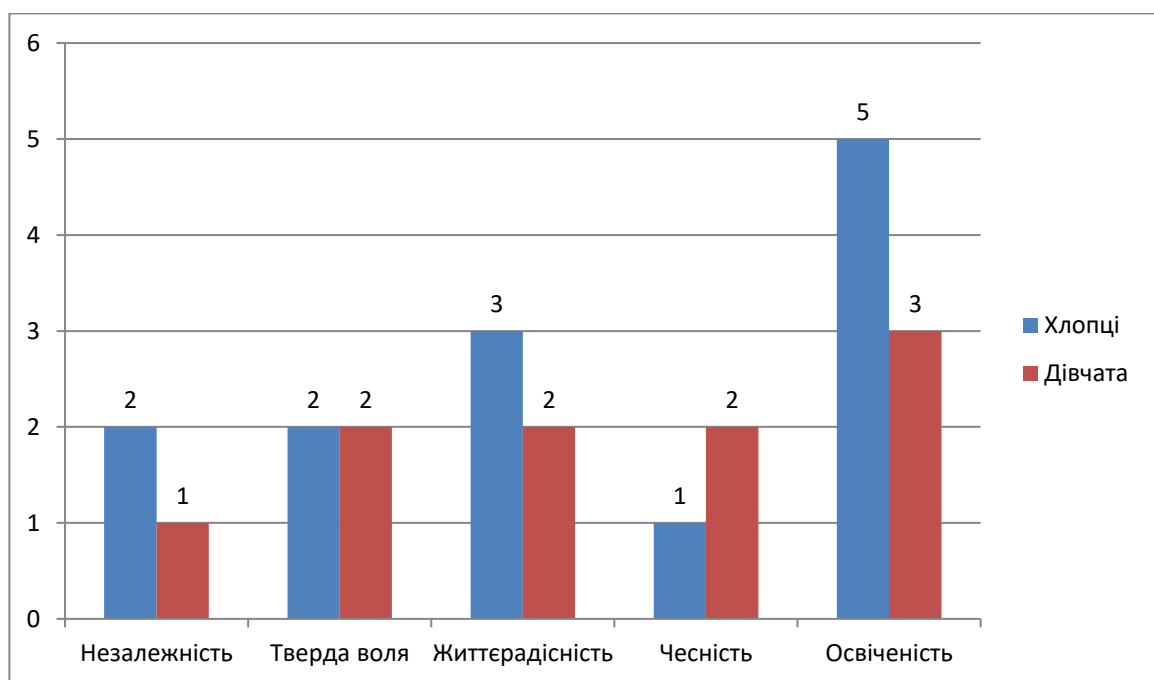

Рис. 3.13 – Найбільш значущі інструментальні цінності, місце

Щодо інструментальних цінностей у хлопців це чесність у дівчат незалежність, також для хлопців важлива життєрадісність та освіченість.

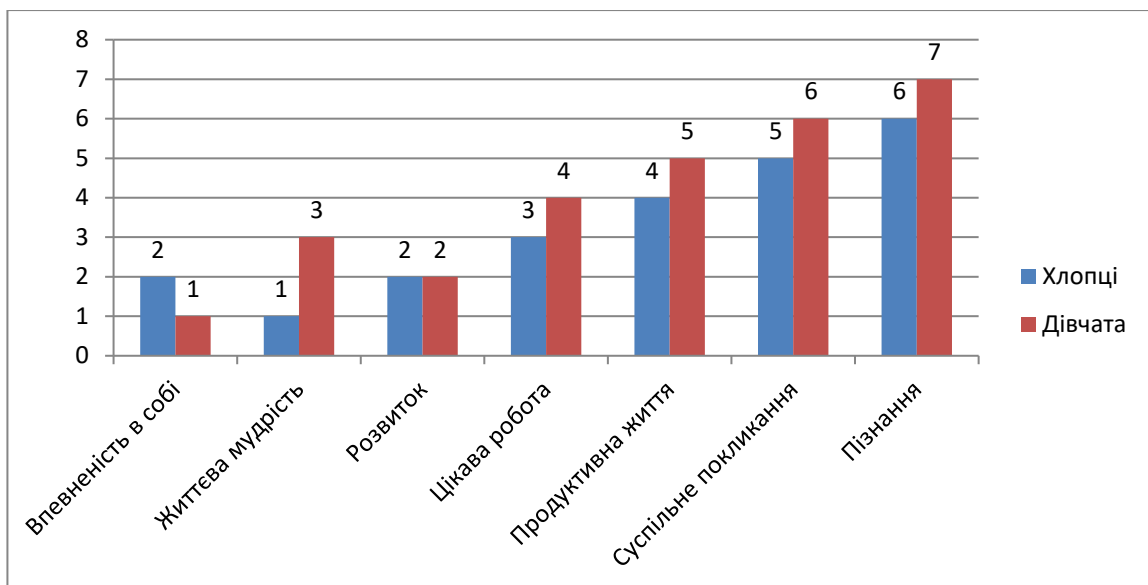

Рис. 3.14 – Менш значимі термінальні цінності, місце

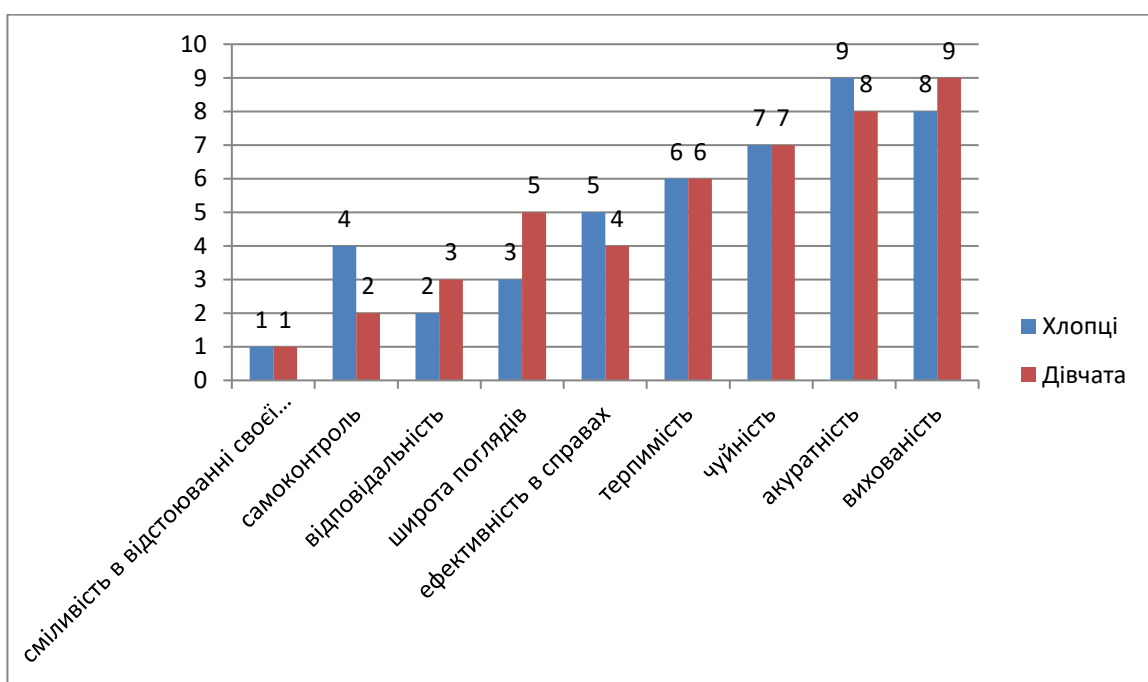

Рис. 3.15 – Менш значимі інструментальні цінності

Отже, за отриманими даними ми можемо говорити про те, що високе значення надається таким цінностям як:

- здоров'я;
- наявність хороших і вірних друзів;
- матеріально забезпечене життя.

На останньому місці значущості:

- щастя інших;
- краса природи і мистецтва;
- творчість;
- непримиренність до недоліків.

Щодо інструментальних цінностей у хлопців це чесність у дівчат незалежність.

Результати дослідження за методикою Д. Спилбергера- Ю. Л. Ханіна, представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Результати дослідження «Шкала тривожності» Спилбергера

Оцінка тривожності (Хлопці)			Оцінка тривожності (Дівчата)		
№	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність	№	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
1	15	32	1	56	68
2	22	34	2	42	60
3	25	36	3	38	40
4	18	35	4	28	36
5	33-	40	5	48	52
6	24	33	6	30	48
7	16	31	7	46	60
8	23	38	8	44	64
9	35	39	9	38	56
10	33	56	10	48	68
Середнє	25,65	37,65		40,85	56,4

Як свідчать отримані результати за методикою Д. Спилбергера- Ю. Л. Ханіна у більшості дівчат (80% із досліджуваної вибірки) спостерігається високий рівень особистісної тривожності та у 40 % високий рівень ситуативної тривожності, для хлопців високий рівень прояву тривожності не характерний, тільки у одного хлопця спостерігається високий рівень особистісної тривожності.

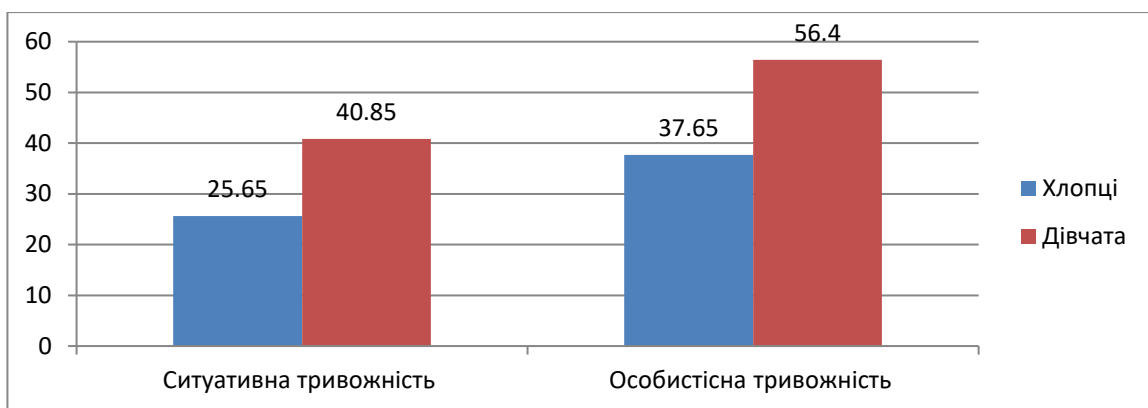

Рис. 3.15 – Результати дослідження «Шкала тривожності» Спілбергера

Як можна побачити на рис.3.15 для дівчат характерний високий рівень особистісної тривожності, під якої розуміється стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність до тривози, тенденції сприймати досить широкий спектр ситуацій як загрозові, відповідаючи на кожен з них певною реакцією. Високий рівень особистісної тривожності небезпечні для самооцінки, самоповаги.

В результаті виконання завдання, спрямованого на виявлення готовності молоді до подружнього життя та їх рівня взаєморозуміння, нами було досліджено за допомогою опитувальника ПРЕ (розуміння, емоційний тяжіння, авторитетність). На основі отриманих даних було сформовано 2 групи випробуваних: 1 група – молодь з високим рівнем взаєморозуміння. 2 група – молодь з низьким рівнем взаєморозуміння в кількості.

На малюнку 3.16 представлені середні значення показників взаєморозуміння молоді, отриманих за допомогою опитувальника.

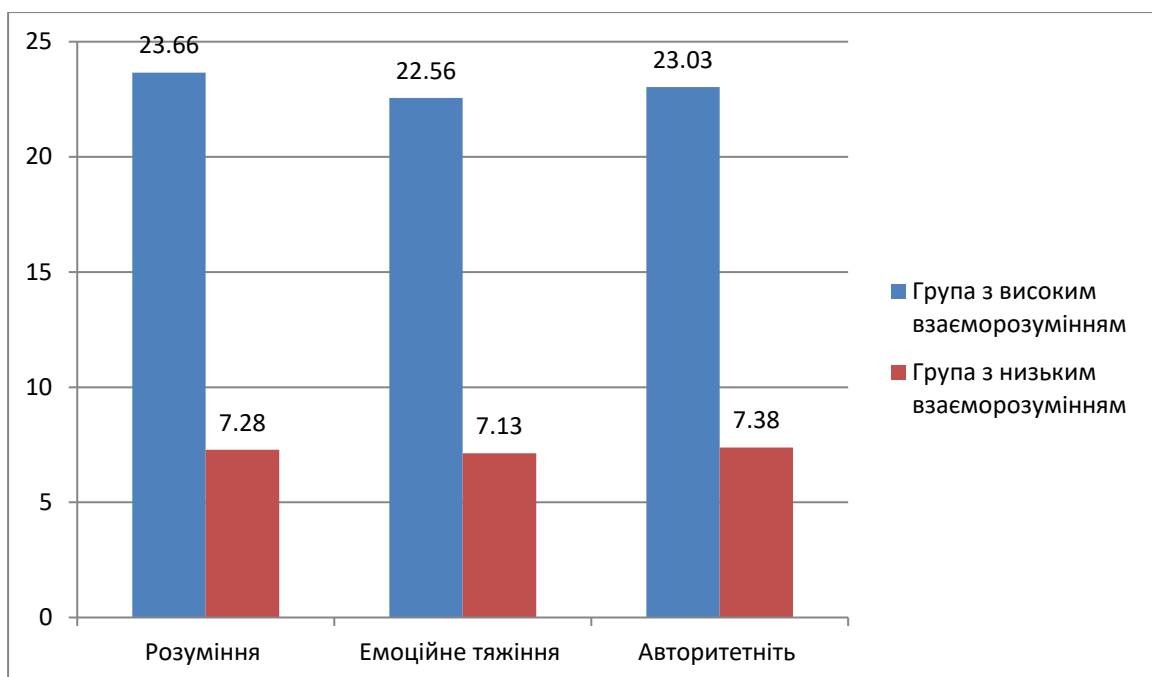

Рис. 3.16 – Середні значення показників розуміння, емоційного тяжіння і авторитетності сучасної молоді в групах з високим і низьким рівнем взаєморозуміння

Як показує рис. 3.16, група з високим рівнем взаєморозуміння характеризується високим рівнем розуміння своєї пари (23,66), що відбивається в умінні інтерпретувати поведінку, думки, почуття і наміри своєї половинки і враховувати їх при спілкуванні з ним. Виявлено високий рівень емоційної привабливості партнера (22,56), бажання спілкуватися, мати з ним справу, а також високий рівень авторитетності (23,03), що відображає рівень поваги, вміння поділяти думку, інтереси і думки своєї пари.

У групі з низьким рівнем взаєморозуміння виявлено низький рівень розуміння своєї другої половинки (7,28), що відображає відсутність ясної картини особистості партнера, труднощі в інтерпретації його думок, почуттів, вчинків. Виявлено низький рівень емоційної привабливості (7,13), що характеризує складності в спілкуванні у партнерів, відчуття втоми один від одного, а також низький рівень авторитетності (7,38), що відображає неповагу і презирство до своєї пари.

Наступним завданням нашого дослідження стало вивчення узгодженості сімейних цінностей молоді, отриманих за допомогою опитувальника.

На рис. 3.17 представлені середні значення сімейних цінностей у молоді з різним рівнем взаєморозуміння.

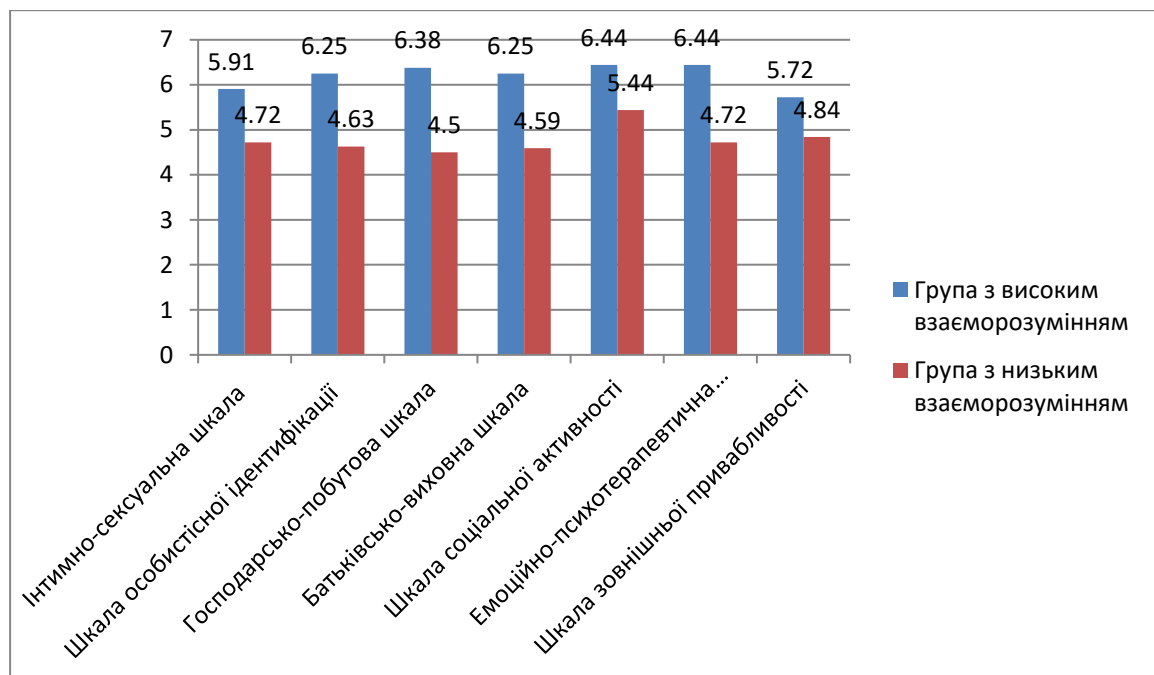

Рис. 3.17 – Середні значення сімейних цінностей у молоді з високим і низьким взаєморозумінням

Результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Ступінь вираженості сімейних цінностей в групах молоді з різним рівнем взаєморозуміння лежить в зоні середнього рівня розвитку, у молоді з високим рівнем взаєморозуміння в зоні верхньої межі середнього рівня, у молоді з низьким рівнем взаєморозуміння в зоні нижньої межі середнього рівня.

2. У групі з високим рівнем взаєморозуміння провідними сімейними цінностями є соціальна активність (6,44), взаємна моральна і емоційна підтримка членів сім'ї (6,44), реалізація господарсько-побутової функції сім'ї (6,38).

3. У групі з низьким рівнем взаєморозуміння провідними сімейними цінностями є соціальна активність (5,44), зовнішня привабливість чоловіка (4,84), малозначною цінністю є реалізація господарсько-побутової функції сім'ї (4,5).

4. Порівняльний аналіз сімейних цінностей в досліджуваних групах показує, що у молоді з високим рівнем взаєморозуміння система сімейних цінностей має більш високий рівень розвитку по всіх цінностям і відрізняється спрямованістю на взаємну моральну та емоційну підтримку членів сім'ї та реалізацією господарсько-побутової функції сім'ї.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що більша частина молоді яка приймала участь в дослідженні, не готова до подружнього життя, сучасну молодь турбує матеріально блага, значущими цінностями є такі як активна діяльне життя, свобода, розваги, крім того у дівчат спостерігається високий рівень особистісної тривожності.

3.2 Рекомендації щодо оптимізації стосунків молоді в молодій сім'ї

Сім'я є основою будь-якої людини. Саме в сім'ї формуються життєві та моральні цінності, ставлення до себе та інших. Проблеми завжди були. Але в одних умовах ситуація є більш вдалою, в інших - більш драматичною. І все ж, якщо хочете і наполегливо, майже завжди можна знайти якийсь рішення.

Передумовами щасливих сімейних стосунків є: орієнтація на іншого (вміння його розуміти, ставитися до нього уважно, враховувати смаки, інтереси та бажання); нормальне безконфліктне спілкування; довіра та співпереживання; розуміння один одного [18, с. 72].

Існує велика кількість всіляких моментів, які спотворюють і порушують процес вирішення проблем сім'ї: несвідомі мотиви, неправильні постулати, відсутність емпатії (здатність розуміти, приймати інше), соціально-економічні умови. Успіх їх вирішення залежить від того, наскільки сильними є навички в цій сім'ї для ефективного вирішення та вирішення сімейних проблем. Якщо

сім'я взагалі здатна вирішувати проблеми, якщо вона має значний досвід обговорення та вирішення різних (можливо, навіть дуже віддалених від цієї родини) проблем, то вона стійка до спотворюючих факторів. Слабкість таких навичок робить сім'ю дуже вразливою.

Нездатність молодого сім'ї обговорювати та вирішувати проблеми може бути викликана низьким культурним рівнем сім'ї, оригінальністю її традицій чи традицій соціального прошарку, до якого належить сім'я, вихованням, отриманим її членами тощо.

Незважаючи на те, що в сучасному суспільстві зростає кількість молодих сімей, члени яких мають високий рівень освіти, дуже мало сімей, де незалежність заохочується до вирішення проблем. Набагато частіше традиції, досвід старших, поради фахівців вважаються джерелом правильних рішень та життєвої мудрості[18, с. 72].

Всі ці фактори позбавляють молодь можливості навчитися самостійно вирішувати проблеми, набувати досвіду. Таким чином, дуже важливим завданням є формування навичок ефективного вирішення проблем взагалі та сім'ї зокрема. Чим краще члени сім'ї уявляють і контролюють хід цього процесу, тим сильніше їх вміння та досвід у вирішенні найрізноманітніших проблем, тим сильніше стійкість сім'ї до впливу різних факторів.

Основним засобом оптимізації стосунків молодого сім'ї може бути робота з сімейними психологами, Центрами сімейного консультування, Центрами соціальних служб для молоді, Управліннями сім'ї та молоді, Службами для неповнолітніх, Профспілками у справах сім'ї та особистого захисту, тощо. Вони розробили багато рекомендацій щодо нормалізації шлюбних відносин, запобігання ескалації спірних ситуацій в конфліктах. Більшість з них такі[13, с. 158]:

– Поважайте себе, і тим більше. Пам'ятайте, що він (вона) - найближча вам людина, батько (мати) ваших дітей. Намагайтеся не збирати помилки, образи та «гріхи», але негайно реагуйте на них. Це просто нагромадження негативних емоцій.

– Не намагайтеся домінувати в подружньому спілкуванні. Багато людей вважають, що вони можуть не лише вказати партнеру на помилку, а й покарати його за це, не усвідомлюючи, що спочатку слід визначити, що це є, а не є помилкою. Жоден з подружжя не має права навчати в сучасній сім'ї. Способи нав'язати свою перевагу сімейним відносинам справедливо сприймаються як агресивні та сильно відштовхуються.

– Не прагніть перемогти в конфлікті, адже ваша перемога - це поразка коханої людини.

– Намагайся не знати про суперечку. Експерти кажуть, що чим швидше забудеться про погане, тим щасливіша родина. Найнебезпечніше для сім'ї, її благополуччя - це накопичення образів, «гріхів», помилок тощо.

– Не коментуйте один одному в присутності інших (дітей, знайомих, гостей тощо). Це принижує гідність людини, болісно б'є егоїзм.

– Не перебільшуйте власні здібності та досягнення, не завжди вважайте себе правильними.

– Більше довіри та ревностів зводяться до мінімуму. У сімейному житті іноді краще не знати правди, ніж намагатися встановити правду.

– Не падайте, дбайте про свою фізичну привабливість, працюйте над своїми недоліками.

– Ніколи не підбивайте підсумки навіть очевидних недоліків партнера, говоріть лише про конкретну поведінку в конкретній ситуації.

– Сталося з захопленнями партнера з інтересом та повагою. Будьте уважні, слухайте і чуйте свого партнера.

– Спробуйте знайти час для відпочинку хоча б іноді. Це допоможе зняти емоційну та психологічну ситість спілкування[13, с. 158].

Конструктивний характер вирішення подружніх конфліктів залежить насамперед від здатності партнерів розуміти, прощати та поступатися.

Однією з умов припинення конфлікту люблячого подружжя є не домагатися перемоги. Перемогу через поразку коханої людини навряд чи

можна назвати досягненням. У суперечці ви ніколи не повинні «грати на фізичні недуги свого партнера і особливо приймати увагу до інтимних моментів вашого життя». Все це може поглибити конфлікт, і подальше вибачення та бажання відновити подружнє життя вже не допоможе. Потрібно вміти чесно запитати себе (а головне, чесно відповідати собі), що насправді турбує вас. Аргументуючи свою позицію, намагайтеся не проявляти невідповідного максималізму та категоричності. Краще прийти до розуміння і не залучати до своїх конфліктів інших - батьків, дітей, друзів та знайомих. Від добробуту сім'ї залежить тільки подружжя[17, с. 64].

Треба навчитися мистецтву жити разом, бо сварки спалюють на землю те, що колись було сім'єю, будинком. Для цього потрібно оволодіти найважливішими сферами, а саме організацією сімейного життя та вмінням спілкуватися.

Деякі автори Гозман Л.Я., Дружинін В.Н., Зацепін В.І. пропонують організувати сімейне життя так, таблиця 3.8.

Таблиця 3.8

Організації подружнього життя сучасної молоді[10, 14, 16]

№	Організація	Характеристика
1	Ведення господарства та складання бюджету	Дружина приймає рішення з усіх питань, пов'язаних з домашнім господарством, вона сама щодня керує грошима. Але чоловік розподіляє заощадження на придбання чудових речей, поїздки у відпустку тощо. Також необхідно визначити обов'язки чоловіка в домогосподарстві. Крім цих обов'язків, дружина не повинна давати йому додаткових доручень.
2	Виховання батьків	Найкращий варіант - подружжя визначити, які обов'язки повинні бути покладені на дітей, а подружжя слідкує за уроками, особливо пов'язаними з індивідуальними схильностями.

3	Відпочинок	У вільний час для подружжя краще вести так зване «відкрите життя»: кожен має право робити що завгодно хоча б один день на тиждень. Однак бажано бути близько, без активного спілкування (наприклад, чоловік дивиться телевізор, а дружина читає). Потрібно відпочити одне від одного.
---	------------	---

Отже, якщо в сім'ї немає хорошої організації, то навіть дуже сильна дошлюбна любов може відійти на початку сімейного життя. Кохання не конкурує з емоціями, викликаними неурегульованим шлюбом. Саме тому організація окремих сфер сімейного життя залежить насамперед від здібностей, знань подружжя. Коли співжиття дезорганізоване, навіть освічені люди культури поведуться в конфліктних ситуаціях неналежним чином.

Здатність до спілкування є найважливішим моментом у подружніх стосунках, оскільки комунікативна культура в сім'ї є найбільш перевіреною.

Висновки до розділу III

1. На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що більша частина молоді яка приймала участь в дослідженні, не готова до подружнього життя, сучасну молодь турбує матеріально блага, значущими цінностями є такі як активна діяльне життя, свобода, розваги, крім того у дівчат спостерігається високий рівень особистісної тривожності.

2. Порівняльний аналіз сімейних цінностей в досліджуваних групах показує, що у молоді з високим рівнем взаєморозуміння система сімейних цінностей має більш високий рівень розвитку по всіх цінностям і відрізняється спрямованістю на взаємну моральну та емоційну підтримку членів сім'ї та реалізацією господарсько-побутової функції сім'ї.

3. Якщо в сім'ї немає хорошої організації, то навіть дуже сильна дошлюбна любов може відійти на початку сімейного життя. Кохання не конкурує з емоціями, викликаними неурегульованим шлюбом. Саме тому організація окремих сфер сімейного життя залежить насамперед від здібностей, знань подружжя. Коли співжиття дезорганізоване, навіть освічені люди культури поведуться в конфліктних ситуаціях неналежним чином.

Здатність до спілкування є найважливішим моментом у подружніх стосунках, оскільки комунікативна культура в сім'ї є найбільш перевіреною.

ВИСНОВКИ

Сьогодні процес трансформації сучасної сім'ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації - збільшенням розлучень, сімейних та сімейних конфліктів, зниженням народжуваності, зниженням освітнього потенціалу. Родина суттєво впливає на своїх членів, задовольняючи їхні потреби - біологічні, емоційні, психосоціальні та економічні. Кожна сім'я створює власну мікрокультуру на основі сімейних цінностей, традицій, звичаїв, норм і правил поведінки. Міцність сім'ї багато в чому залежить від її соціально-економічного та правового захисту. У той же час причини окремих сімейних проблем часто залежать від особливостей виховання та культури сімейного спілкування, від індивідуальних особливостей членів сім'ї тощо.

Шлюб - це визнаний і схвалений суспільством союз між двома дорослими індивідами. Інститут шлюбу втілює певні соціальні норми, визнання певних прав та обов'язків подружжя по відношенню один до одного, до дітей, майна та оточення. Шлюбом є зареєстрований сімейний союз жінки і чоловіка. Сім'я є більш складною системою відносин, ніж шлюб, оскільки вона об'єднує не тільки подружжя, але й їх дітей та інших родичів. Подружня пара, розробляючи власний спосіб життя, покладається на усталені норми в конкретному суспільстві, а також на ті, запозичені з батьківських сімей та збагачені досвідом свого самостійного життя.

Основні складові готовності сучасної молоді до подружніх стосунків це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особистості, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатійного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї, з іншого – це процес та результат діяльності.

Соціологічними чинниками готовності молоді до подружнього життя є усвідомлення важливості та відповідальності цього кроку та необхідністю ретельного обговорення питань майбутнього життя з партнером, а також

набутий досвід проживання у батьківської сім'ї (повна чи неповна сім'ї, тип внутрішньо сімейних стосунків тощо). Вибираючи партнера, люди несвідомо намагаються компенсувати відсутні донині взаємини з лібідіозним об'єктом, або власну неповноцінність. Нерішучій людині потрібен партнер, що вміє приймати рішення. І це також є важливою передумовою для створення сім'ї з метою досягти психологічного комфорту.

Благополуччя сім'ї залежить від конкретного засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання та сприйняття себе як особистості певної статі з конкретними потребами, цінностями, мотивами, інтересами та поведінкою, уявлення про сімейне життя, що служать основою шлюбу і впливають на міжособистісні стосунки подружжя.

Психологічна готовність до шлюбу та сімейного життя - це багатовимірна проблема, яка ґрунтується на психологічній сумісності партнерів і включає питання гендерної ідентичності, розвитку, оволодіння чоловічими та жіночими стереотипами тощо. Для кожної дорослої людини шлюб означає збагачення, наповнення свого життя новим змістом та сенсом. Молоді люди вірять, що життя стане кращим, цікавішим після одруження. Такі очікування лежать в основі сім'ї, яку вони вирішили створити.

У нашому дослідженні соціально – психологічних чинників готовності сучасної молоді до подружнього життя, ми використовували такі методики дослідження, як: анкетування, методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», опитувальник Спілбергера-Ханіна та Опитувальник ПРЕ (розуміння, емоційний тяжіння, авторитетність). Вибірку склали, 20 осіб: 10 юнаків та 10 дівчат у віці від 18 до 20 років.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що більша частина молоді яка приймала участь в дослідженні, не готова до подружнього життя, сучасну молодь турбує матеріально блага це з соціальної сторони та тривожність і боязкість відповідальності з психічної сторони. Значущими цінностями є такі як активна діяльне життя, свобода, розваги, крім того у дівчат спостерігається високий рівень особистісної тривожності.

Порівняльний аналіз сімейних цінностей в досліджуваних групах показує, що у молоді з високим рівнем взаєморозуміння система сімейних цінностей має більш високий рівень розвитку по всім цінностям і відрізняється спрямованістю на взаємну моральну та емоційну підтримку членів сім'ї та реалізацією господарсько-побутової функції сім'ї.

Здатність до спілкування є найважливішим моментом у подружніх стосунках, оскільки комунікативна культура в сім'ї є найбільш перевіреною. Передумовами щасливих сімейних стосунків є: орієнтація на іншого (вміння його розуміти, ставитися до нього уважно, враховувати смаки, інтереси та бажання); нормальне безконфліктне спілкування; довіра та співпереживання; розуміння один одного.

Отже, якщо в сім'ї немає хорошої організації, то навіть дуже сильна дошлюбна любов може відійти на початку сімейного життя. Кохання не конкурує з емоціями, викликаними неурегульованим шлюбом. Саме тому організація окремих сфер сімейного життя залежить насамперед від здібностей, знань подружжя. Коли співжиття дезорганізоване, навіть освічені люди культури поведуться в конфліктних ситуаціях неналежним чином. Здатність до спілкування є найважливішим моментом у подружніх стосунках, оскільки комунікативна культура в сім'ї є найбільш перевіреною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное консультирование - Москва: Класс, 2010 - 208 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. - СПб.: Питер, 2001. - 288 с.
3. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. - М.: Изд-во Москва. ун-та, 2006. - 304с.
4. Бодалев А.А. Личность и общение: Избр. тр. - Москва.: Педагогика, 2013. - 271 с.
5. Бурлачук Л.Ф., Коростилёва А.А. Психологические особенности лиц, испытывающих трудности при вступлении в брак // Психологический журнал, 2005, - №3, - с.137-145.
6. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия. - СПб.: Речь, 2001. - 144с.
7. Векшин А.К., Мармазинська П.С., Тарновська О.С. Психологія сімейного виховання. - Чернівці: Прут, 2011. – 411с.
8. Вітьок К. Проблемы подружнього добробуту / Пер. з чеськ. - М.: Прогрес, 1998. - 138с.
9. Волкова О.М., Трапезникова Т.М. Методичні прийоми діагностики подружніх відносин // *Питання психології*. 2005.- №5. - с.110-116.
10. Гозман Л.Я., Шлягіна Є.І. Психологічні проблеми сім'ї // *Питання психології*, 1995.№2.С. 70.
11. Гацюк Л. В., Кондрацька Л.В .Вплив сімейних конфліктів на психічне здоров'я дитини. Одеса, 2016. - С. 40-43.
12. Голод С.І. Сім'я і шлюб. - СПб .: Петрополіс, 2008. - 279с.
13. Гребенников И.В. Основы семейной жизни. - Москва: Просвещение, 2011. - 158с.
14. Дружинин В.Н. Психология семье. - Москва .: «КСП», 2016. - 160с.

15. Жизнедеятельность семьи: тенденции и проблемы; Отв. ред. А.И.Антонов. - М.: Наука, 2010. - 127с.
16. Зацепин В.И. О жизни супружеской. - Москва.: Мол. гвардия, 2004. - 192с.
17. Калмикова Е.С. Міжособистісні відносини в родині // Питання психології. 2013.- №2.- с. 64-69.
18. Кісарчук З.І, Єрмусевич О.І. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб. у 3 книгах. Київ: Главник, 2016. 200с.
19. Карнегі Д. Сім правил для того, щоб зробити вашу сімейне життя щасливішим. - Київ: «Медекол», «Байда», 2013. - 142с.
20. Карцева Л.В. Модель сім'ї в умовах трансформації суспільства // Соціологічні дослідження. 2017. - №7. - с.92-99.
21. Ключников С.Ю. Семейные конфликты. - СПб.: ПИТЕР бук, 2012. - 155с.
22. Ковалев С.В. Психология семейных отношений. - Москва.: Педагогика, 2017. - 160с.
23. Ковалев С.В. Психология современной семьи. - Москва: Просвещение, 2018. - 208с.
24. Крайг Г. Психология развития. - СПб.: Издательство «Питер», 2010. - 992с.
25. Левкович В.П., Зуськова О.Е. Методика диагностики супружеских отношений. *Психологический журнал*. 1997. - №4 - с.128-134.
26. Левкович В.П., Зуськова О.Е. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов. *Психологический журнал*. 1995. - №3. - с.126-137.
27. Лузаков А.А., Сухих С.А. Психологія взаєморозуміння. / Мова, комунікація та соціальне середовище. Вип. 3. Воронеж: ВДУ, 2014 - С.4-26.
28. Максимова Н.Ю. Психологія соціальної роботи із проблемними сім'ями : навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. С.299-339; С.448-451.

29. Меняла В.Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. - М.: Смысл, 2012. - 182с.
30. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной терапии / пер. с англ. - М.: Класс, 2018. - 296с.
31. Мясищев В. И. Психология отношений: Избр. психол. тр. / Под ред. А.А.Бодалёва. - К.: Ин-т практической. психологии; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2008. - 362с.
32. Никифора Б.В. Таинство брака и семьи: введение в космологию домостроительства // Вопросы психологии, 2011. - №5. - с. 103-108.
33. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. - Киев: «Лыбидь», 2010. - 192с.
34. Обозов Н. Н., Обозов А. Н. Диагностика супружеских затруднений // Психологический журнал. 2012. - Т. 3.- № 2.
35. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение семьи и семейного воспитания. Курган, 2012.
36. Олійник Ю.М. Дослідження рівнів сумісності в молодій сім'ї // Психологічний журнал, 1996. - №2. - с.69-72.
37. Оліфірович Н.І., Зінкевич-Куземкино Т.А., Велента Т.Ф. Психологія сімейних криз. - СПб.: Мова, 2016. - 360 с.
38. Райгородский Р.Я. Психологія сім'ї. - Самара: Видавничий Дім «БАХРАХ-М», 2012. - 752с.
39. Райгородский Р.Я. (Редактор-упорядник). Практична психодіагностика. Методики і тести. Навчальний посібник. - Самара: Видавничий Дім «БАХРАХ-М», 2011. - 672с.
40. Роджерс К.Р. Психологія подружніх відносин: [Пер. з англ.] / К. Роджерс, - М.: Ексмо-Пресс СПб.: Сова, 2017. - 286с.
41. Родинно-сімейна енциклопедія: Метод. посіб. для вузів та загальноосвітніх шкіл / Ф.С. Арват, В.М.Благінін, Н.І.Белкіна та ін.- Київ: Богдан, 2006. - 438 с.

42. Сатир В. Как строить себя и свою семью: [Пер. с англ.]. Москва: Педагогика-Пресс, 2002. - 190с.
43. Северенина А.Ф. Психологическая помощь семье. *Психологический журнал*, 2015. - №2. С.69-72.
44. Семья: Книга для чтения. Кн.2 / Сост.: И.С.Андреева, А.В.Гулига. - М.: Политиздат, 2011. - 527с.
45. Сорокин П. А. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. - М.: Академия, 2015 - 192 с.
46. Системная семейная психотерапия / Под ред. Е.Г.Ейдемиллера. - СПб.: Питер, 2012. - 368с.
47. Спиреева Е.Н., Лидерс А.Г. Удовлетворенность браком в зависимости от структурно-функциональных характеристик семьи. *Журнал практического психолога*, 2011. - №5-6. - с.184-191.
48. Теория семейных систем Мюррея Боуэна: Основные понятия, методы и клиническая практика. М.: «Когито-Центр», 2005.-496 с.
49. Фрейд З. Три очерка по теории сексуальности. Психология бессознательного: сб. произведений. Москва: Просвещение, 1989. С. 123-201.
50. Хеллингер Б. И в середине тебе станет легче. Руководство для тех, кто хочет найти гармонию в отношениях, любви и стать счастливым / Б Хеллингер.- М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2013.- 204 с.
51. Черніков А.В. Системна сімейна терапія: Інтеграційна модель діагностики. М: Незалежна фірма «Клас», 2015. - 208 с.
52. Шапіро Б.Ю. Від знайомства до шлюбу. - М.: Знание, 2010. - 64с.
53. Шнейдер Л.Б. Психологія сімейних відносин. - М.: Квітень-Прес, Вид-во ЕКСМО-Прес, 2010. - 512с.
54. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. - СПб.: Питер, 2002. - 652с.
55. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия. Учеб. пособие. для врачей и психологов / Е. Г. Ейдемгтлер, И. В. Добряков, И. М. Никольская.- СПб.: Речь, 2015.- 336 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Готовність сучасної молоді до подружнього життя»

1. Чим зумовлений ваш вибір майбутнього чоловіка (дружини)?

А) зовнішнім виглядом, вмінням триматися на людях, говорити;

В) рисами характеру, вчинками, що викликають довіру;

С) відчуваю, що прийшла пора одружуватися (виходити заміж), а кращих кандидатів немає і не передбачається.

2. Яку мету Ви хотіли б досягти, беручи шлюб?

А) взаємну любов, домашній затишок, сімейне тепло;

В) вирішення квартирної проблеми, фінансового благополуччя – матеріального достатку;

С) тільки одного – скоріше порішити з самотністю.

3. Що, з Вашої точки зору, повинна закріплювати сім'я?

А) гармонія почуттів, взаєморозуміння;

В) матеріальні блага;

С) інтимне життя.

4. Чи припускаєте Ви взяти на себе більшу частину сімейних обов'язків?

А) зовсім ні, не збираюсь погрузнути в сімейні клопоти;

В) вважаю, що потрібно з самого початку розподілити і чітко визначити сімейні функції кожного;

С) звісно, що так, вважаю це своїм подружнім обов'язком.

5. Плануєте Ви в майбутньому займатися кухонними справами?

А) обов'язково буду оволодівати кулінарним мистецтвом;

В) гадаю, що для мене це занадто, не бажаю робити з себе «раба свого шлунку»;

С) іноді треба дозволяти собі домашню кухню, хоча можна обійтися напівфабрикатами.

6. Якщо Ви сперечаєтеся, чи завжди Ви готові поступитися першим?

А) дуже рідко вважаю себе винним;

В) здебільшого прагну першою (им) залагодити конфлікт;

С) найчастіше аналізую ситуацію, причини непорозуміння і, хоч не зразу, але уладнаю справу.

7. Чи повинна жінка працювати, якщо в неї маленькі діти, а чоловік цілком спроможний забезпечити сім'ю?

А) ні, не повинна;

В) так, якщо дитина ходить до ясел або дитячого садка;

С) так, якщо допомагають інші члени сім'ї.

8. Яку допомогу повинні надавати подружжю батьки?

А) ніякої;

В) матеріальну – в міру потреби;

С) у догляді за дитиною.

9. Хто повинен відповідати про матеріальний добробут в сім'ї?

А) головним чином, чоловік;

В) обоє однаковою мірою;

С) головним чином, жінка.

10. Чи хочете Ви мати дітей?

А) щонайменше – двох;

В) ні;

С) за умови, що їх буде хотіти чоловік (жінка).

11. Чи будуть у Вас таємниці від майбутнього чоловіка (жінки) ?

А) ніяких;

В) деякі;

С) є речі, які не можна з ним обговорювати.

Методика Ч. Спілбергера «Шкала тривожності»

Опитувальник Ч. Спілбергера складається з 40 питань-суджень, з котрих 1-20 призначені для оцінки реактивної тривожності (шкала «Як ви себе почуваєте в даний момент?») та 21-40 - для визначення особистісної тривожності (шкала «Як Ви себе почуваєте звичайно?»). На кожне запитання можливі 4 відповіді за ступенем інтенсивності (зовсім ні, мабуть так, вірно, цілком вірно) - для шкали реактивної тривожності, та 4 відповіді за частотою (майже ніколи, іноді, часто, майже завжди) - для шкали особистісної тривожності.

Одні питання-судження в опитувальнику Ч. Спілбергера сформульовані так, що відповідь (1) означає відсутність чи легку ступінь тривожності. Це в шкалі реактивної тривожності так звані прямі запитання: № 3, 4, 6, 77, 9, 12, 13, 14, 17, 19, а в шкалі особистісної тривожності - № 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 40. В інших, так званих зворотних запитаннях відповідь (1) означає високий ступінь тривожності, а відповідь (4) - низьку тривожність: № 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20 - в шкалі реактивної тривожності; № 21, 26, 27, 30, 33, 36, 39 - в шкалі особистісної тривожності. Обробка проводиться у такий спосіб. Спочатку окремо складаються результати за зворотними та прямими запитаннями, потім із сум прямих віднімається сума зворотних запитань і до одержаного числа додається постійне число 50 для шкали реактивної тривожності та 35 - для шкали особистісної тривожності.

Показник результату за кожною шкалою може знаходитись в діапазоні від 20 до 80 балів. Чим він більший, тим вищий рівень тривожності (реактивної або особистісної). Оцінка рівнів реактивної та особистісної тривожності за результатами показників здійснюється в таких межах: до 30 балів - низький рівень тривожності, від 31-45 балів - середній, більше 45 балів - високий рівень тривожності.

1. Я спокійний.
2. Мені нічого не загрожує.
3. Я напружений.
4. Я відчуваю співчуття.
5. Я відчуваю себе вільно.
6. Я прикро вражений.
7. Мене хвилюють можливі негаразди.
8. Я відчуваю себе відпочившим.
9. Я насторожений.
10. Я відчуваю внутрішнє задоволення.
11. Я впевнений у собі.
12. Я нервую.
13. Я не знаходжу собі місця.
14. Я напружений (накручений в собі).
15. Я не відчуваю напруги і скованості.
16. Я задоволений.
17. Я заклопотаний.
18. Я занадто збуджений і мені ніяково.
19. Мені радісно.
20. Мені приємно.

Особистісна тривожність:

21. Я відчуваю задоволення.
22. Я швидко втомлююсь.
23. Я легко можу заплакати.
24. Я хотів би бути таким же щасливим, як і інші.
25. Буває, що я програю через те, що недостатньо швидко приймаю рішення.
26. Я почуваю себе бадьорим.
27. Я спокійний, холоднокровний і зібраний.
28. Очікувані труднощі дуже непокоять мене.

29. Я занадто переживаю через дрібниці.
30. Я буваю повністю щасливий.
31. Я приймаю все занадто близько до серця.
32. Мені не дістає впевненості у собі.
33. Я почуваю себе в безпеці.
34. Я стараюсь обходити критичні ситуації і труднощі.
35. У мене буває хандра.
36. Я задоволений.
37. Всякі дрібниці відволікають та хвилюють мене.
38. Я так сильно переживаю свої розчарування, що потім довго не можу про них забути.
39. Я врівноважена людина.
40. Мене охоплює сильне занепокоєння, коли я думаю про свої справи та турботи.

**Опитувальник А.Н. Волкова ПРЕ (розуміння, емоційний тяжіння,
авторитетність)**

Інструкція: «Тут дані висловлювання про Вашому розумінні свого партнера. На ці питання можна відповісти: «Так» (згоден, це так), «Ні» (не згоден, це не так) або вибрати відповідь «Не знаю» (важко сказати).

Текст опитувальника:

1. Я легко читаю її (його) думки.
2. Я насилу вгадую її (його) настрій.
3. Я розумію її (його) без слів.
4. Мені важко передбачити, як вона (він) буде вести себе в тій чи іншій ситуації.
5. Я добре знаю її (його) смаки і звички.
6. Мені важко передбачити її (його) думку з того чи іншого питання.
7. Я знаю, чого вона (він) хоче, до чого прагне.
8. Мені здається, я погано її (його) розумію.
9. Вона (він) часто дивує мене вчинками, яких я від неї (нього) не очікував (а).
10. Я добре знаю її (його) переваги і недоліки.
11. Її (його) внутрішні переживання залишаються для мене загадкою.
12. Я знаю, на що вона (він) здатна (здатний), а на що - ні.
13. Я знаю, що для неї (нього) важливо в житті.
14. Часто з'ясовується, що я невірно її (його) зрозумів.
15. Мені важко сказати, що її (його) може засмутити або порадувати!
16. На мене благотворно діє просто її (його) присутність.
17. Мені подобається слухати її (його) голос, дивитися на її (його) особа.
18. Мене дратують її (його) манери.
19. У неї (нього) неприємне обличчя.
20. Мені подобається спостерігати, як вона (він) ходить, працює, сидить.
21. Мені неприємні її (його) поцілунки, дотики, ласка.

22. Мені подобається її (його) сміх, посмішка.
23. Я важко переношу розлуку з нею (ним).
24. Щось в її (його) зовнішності мені явно не подобається.
25. Я часто критикую її (його) дії та висловлювання.
26. Часто вона (він) висловлює слушні й розумні думки.
27. Її (його) погляди на багато речей неприйнятні для мене.
28. Я дорожу її (його) думкою про мене.
29. Я пишаюся тим, що вона (він) мій друг.
30. Я рідко погоджуюся з її (його) думками та оцінками.
31. Поруч з нею (ним) я відчуваю себе легко і розкуто.
32. У її (його) присутності у мене піднімається настрій.
33. Поруч з нею (з ним) я легко втомлююсь, дратуюся, виходжу з себе.
34. Я готовий (а) відкласти важливі справи, аби побути з нею (з ним) поруч.
35. Часто у мене з'являється бажання відпочити від неї (нього).
36. Я відчуваю себе краще, коли вона (він) відсутній.
37. Я знаходжу в ній (ньому) багато особистих достоїнств, за які я її (його) поважаю як людину.
38. Серед моїх знайомих і близьких вона (він) - найавторитетніший для мене людина.
39. Коли мені важко що-небудь вирішити, я найчастіше раджуся з нею (з ним).
40. Вона (він) легко може мене переконати.
41. Я вважаю, що у неї (нього) добре працює голова.
42. Я цікавлюся тими книгами і фільмами, які справили на неї (нього) враження.
43. Вона (він) цікава людина, я з нею (з ним) не сумую.
44. Іноді мені здається, що вона (він) обмежена людина.
45. У ній (в ньому) є такі якості, які я хотів (ла) би бачити у себе.